ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Ε'. ΑΡΙΘ. 50	*Ἐν Πειραιεῖ Νοέμβριος* 1888	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΒΙΟΥ
ΤΟΥ
ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΥ ΛΑΣΣΑΛ
ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ
ΥΠΟ
Ν. ΚΑΖΑΖΗ

(Συνέχεια προηγ. φυλλαδίου).

Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τοῦ βίου του, τοσοῦτον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις θυελλώδους, ὁ Φερδινάνδος Λασσάλλ ἐξηκολούθησε θύων τοῖς Χάρισιν. Ἦτο νέος καὶ ὡραῖος, ἡ δὲ ἰουδαϊκὴ αὐτοῦ φυσιογνωμία καθίστα αὐτὸν προσφιλῆ καὶ εὐχάριστον παρὰ τῷ ὡραίῳ φύλῳ τῶν γερμανικῶν μεγαλοπόλεων, πανταχοῦ, ὅπου αἱ περιπέτειαι αὐτοῦ τὸν ὡδήγουν. Ἡ ζωηρὰ αὐτοῦ φυσιογνωμία ἐνέπνεεν ἐντύπωσιν, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ἄνδρες τινὲς ἔχουσι τὸ προνομιοῦχον δῶρον τῆς φύσεως νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὰς γυναῖκας. Ὑπὸ τοιούτων πλεονεκτημάτων πεπροικισμένος ὁ Φερδινάνδος Λασσάλλ ἐπηγγέλλετο τὸν κατακτητὴν πάσης γυναικείας ἀκροπόλεως. Ἦσαν πραγματικαὶ αἱ κατακτήσεις αὗται, ἢ ἦσαν περιαυτολογίαι τοῦ κοινωνιστικοῦ ἥρως; Οὔτ' ἐμέ, οὔτε τὸν ἀναγνώστην ἐνδιαφέρει βεβαίως τοῦτο. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ Λασσάλλ, ὁ τοσοῦτον ἐγκωμιασθεὶς ὑπὸ ὑψίστης εὐρωπαϊκῆς προσωπικότητος, οἷα ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου Οὐμβόλδου, ὁ θαυμασθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἑρρίκου Χάϊνε, περὶ οὗ εἶπεν ὁ ἔξοχος ἑλληνιστὴς φιλόλογος Βοίκχιος, ὅτι ἦτο ὁ εὐφυέστερος καὶ ὁ σοφώτερος τῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐγνώρισε, δὲν ἐγοητεύθη ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν κολακειῶν καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν, ὅσον ἐγοητεύθη, ὅτε ἐπληροφορήθη, ὅτι κυρία τις ἐκ Βερολίνου ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν ὡς τὸν ὡραιότατον τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐγνώρισεν. Ὁ ματαιόφρων προφήτης, λέγεται, ὅτι ἀνέκραξεν, ἅμα ἤκουσε τοῦτο: «Ἀληθὴς δόξα εἶνε νὰ ἦνέ τις ὁ ὡραιότατος τῶν ἀνδρῶν τοῦ καιροῦ του· πρέπει δὲ νὰ ἐπιγραφῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ τάφου μου, διὰ νὰ μὴ τὸ ἀγνοῶσιν οἱ μεταγενέστεροι».

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Φερδινάνδος Λασσάλλ ἐν ταῖς μετὰ τῶν γυναικῶν σχέσεσιν αὐτοῦ ἀπέδειξεν ἱπποτικώτατον χαρακτῆρα· Ὀλίγιστοι ἴσως οἱ ἀγνοοῦντες τὰς στενὰς μετὰ τῆς κομήσσης Χάτζφελδ σχέσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ Σκοτεινοῦ Ἡρακλείτου. Ἡ ἀφοσίωσις, ἣν πρὸς τὴν εὐγενῆ, ἀλλὰ καὶ περιπετειώδη ταύτην κυρίαν ἐπεδείξατο, ἡ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀποκλειστικὴ ὑπεράσπισις αὐτῆς ἐναντίον ἰσχυροῦ καὶ ὑπερφιάλου συζύγου, εἶνε μία τῶν εὐγενεστάτων σελίδων τοῦ βίου τοῦ Φερδινάνδου Λασσάλλ(*). Παρελθόντος τοῦ ἐπεισοδίου

(*) Ἡ κόμησσα Σοφία Χάτσφελδ ἐδικάζετο μετὰ τοῦ συζύγου της. Ταύτην ἐγνώρισεν ὁ Λασσάλλ ἔν ἔτει 1845 ἐν Βερολίνῳ, προπαρασκευαζόμενος δι' ὑφηγεσίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, μελετῶν δὲ καὶ τὸ περὶ τοῦ Σκοτεινοῦ Ἡρακλείτου σύγγραμμά του. Ἡ κυρία Χάτσφελδ εἶχεν ὑποθέσει, ὅτι παρὰ τῇ βαρόννῃ Mayendorf, κυρίᾳ στενῶς συνδεδεμένῃ μετὰ τοῦ συζύγου της, εὑρίσκετο κιβωτίδιον, σπουδαῖα διὰ τὴν δίκην αὐτῆς περιλαμβάνον ἔγγραφα. Ὁ Λασσάλλ ἀνέλαβε τὴν ὑπεξαίρεσιν τῶν ἐγγράφων, εἰσελθὼν ἐν τῷ θαλάμῳ τῆς βαρόννης

τούτου, μετά τινα χρόνον, καὶ ὅτε ἐκόπασεν ὁ περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην θόρυβος καὶ τὰ ποικίλα περὶ αὐτῆς σχόλια τῶν κακοβούλων, λέγεται ὅτι πρόσωπόν τι ἐκ τῆς ὑψηλῆς τοῦ Βερολίνου ἀριστοκρατίας εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ἔδιδεν ἅπαντα τὰ φιλοσοφικὰ καὶ νομικὰ συγγράμματα τοῦ Λασσὰλλ ἀντὶ τῆς πράξεως τῆς νεότητός του, ἀντὶ τῆς ἱπποτικῆς αὐτοῦ παρεμβάσεως ὑπὲρ ἀτυχοῦς γυναικός.

Οὕτω μεταξὺ τοῦ προφήτου τοῦ Κοινωνισμοῦ καὶ τοῦ ὡραίου φύλου ὑπῆρξεν ἔκπαλαι στενὴ ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἐπικοινωνία. Ὡς εἶπον ἤδη, κατὰ τοὺς φλογεροὺς χρόνους τῆς νεότητός του, ὅτε παρεσκεύαζεν ἔτι ἐν Βερολίνῳ τὴν φιλοσοφικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ περὶ *Φύσεως* σιβυλλείου βιβλίου τοῦ μυστικοῦ φιλοσόφου τῆς Ἐφέσου, εἶχε ταράξει τὰς φρένας του ἡ πραγματικὴ προσωπικότης πολυθρυλήτου καὶ περιπετειώδους κομήσσης, οὐκ ὀλίγα ἔτη πρεσβυτέρας αὐτοῦ, καὶ εἶχε παραπλανήσει αὐτὸν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ μελετῶν, εἰς ἃς ἦτο προωρισμένος, καὶ ἐν αἷς ἔμελλε νὰ διαπρέψῃ ἐκεῖνος, ὃν οὐχὶ ἀδίκως ὁ Ἀλέξανδρος Οὐμβόλδος εἶχεν ἀποκαλέσει θαυμάσιον παιδίον (**Wunder Kind**). Ἤδη, ὥριμος ἀνήρ, ἀποκαλύπτων εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν τοὺς σιβυλλείους χρησμοὺς τῆς νέας ἱστορικῆς περιόδου τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐρεισθῇ ἐπὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν ἐργατῶν, τῆς πρώην ἀποκλήρου τάξεως, εἰς ἣν ἐδίδετο ἤδη ὁ κλῆρος καὶ τὸ σύνθημα τῆς νέας περιόδου, ἀπεπλανήθη αὖθις ὑπὸ νέας γυναικός, διὰ ν' ἀπολέσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ὁδόν, ἣν διεχάραξεν, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν ζωήν του. Αἱ περιπέτειαι αὗται ἀληθῶς εἶνε περίεργοι, ἄξιαι δὲ ψυχολογικῆς ἀναλύσεως, προκειμένου περὶ ἀνδρός, κτησαμένου παγκόσμιον φήμην, διεκδικοῦντος δὲ τὸ σπάνιον, ὅσον καὶ ἐπίφθονον προνόμιον τῆς ἱστορικῆς ἀθανασίας.

Ὁ ἔρως εἶνε τὸ αὐτὸ ψυχικὸν συναίσθημα τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τοῖς νεωτέροις. Παρασύρει ἀμφοτέρους ἐντὸς τῶν πλεκτανῶν του, ἀποτυφλῶν αὐτοὺς πολλάκις μέχρις ἐλαττώματος. Ὁ ἔρως δημιουργεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ μεγάλα διανοητικὰ πλεονεκτήματα, ἀναπτύσσει αὐτὰ καὶ τελειοποιεῖ. Ἐν τούτοις αὐτὸς οὗτος πολλάκις καταστρέφει καὶ ἐξολοθρεύει. Παρὰ τῷ Φερδινάνδῳ Λασσάλλ ἐπέδρασεν ἀντιθέτως τὸ αἴσθημα τοῦ ἔρωτος κατὰ τὴν νεανικὴν καὶ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν. Ὅτε νεαρὸς ἔτι καὶ ἄσημος ἐγνώρισεν ἐν Βερολίνῳ τὴν κόμησσαν Χάτσφελδ, ὑπέστη ἀναμφιβόλως βαθυτάτην, ἀλλὰ καὶ εὐεργετικὴν τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς. Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ὁ Λασσὰλλ ἀνέπτυξε κατὰ τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην δίκην ἐπὶ τῇ ὑπεξαιρέσει τοῦ κιβωτιδίου τὰ ὑπέροχα αὐτοῦ πλεονεκτήματα, ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ τῆς ὁποίας ἀνελίξει ἔθηκε τὰς πρώτας ἀπαρχὰς τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ δημοτικότητος καὶ ἐπιρροῆς. Ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον, ἐν τῇ ἀκμῇ ἤδη τῆς δόξης καὶ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος, συνήντησε τὴν θυγατέρα τοῦ Βαυαροῦ διπλωμάτου, τὴν κατὰ εἰκοσαετίαν νεωτέραν αὐτοῦ, ὁ πρὸς αὐτὴν παράφορος ἔρως ὑπῆρξεν ὁ ἀπαίσιος δαίμων, ὁ διαταράξας τὰς φρένας τοῦ προφήτου, καὶ ἐξωθήσας αὐτὸν πρὸς τὴν ἀπροσδόκητον καταστροφήν.

Ὅτε ἐβουλεύθησαν οἱ ἐχθροὶ νὰ καταβάλωσι τὸν ἥρωα τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὸν γιγάντιον τὸ σῶμα καὶ τὸ ψυχικὸν σθένος ἀκατάβλητον Σαμψών, εὗρον πρὸς τοῦτο ὡραίαν γυναῖκα, εἰς ἣν ἐνεπιστεύθησαν τὸ ἔργον τῆς ἐξοντώσεως. Ἡ Δαλιδὰ ἦτο ἐρωμένη τοῦ Σαμψών· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσεν αὐτὴν νὰ καταστῇ τὸ ὄργανον τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἥρωος ἐραστοῦ της. Μὴ δὲν ἔχομεν τοσαῦτα παραδείγματα γυναικείας ἀπιστίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ; μὴ τοσαῦται γυναῖκες, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς πράξεώς των, δὲν ἔθηκαν τέρμα διὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἢ τῆς ἐλαφρότητος εἰς τὸν βίον ἀνδρῶν, ἀφωσιωμένων αὐταῖς; Οἱ προφῆται ἰδίως ὀφείλουσι νὰ προσέχωσιν ἀπὸ τοιούτων σχέσεων. Ἡ Δαλιδὰ δύναται νὰ εὑρεθῇ κατὰ πᾶσαν στιγμήν. Καὶ ἂν δὲν κόψῃ ἀπίστως τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς, ἐν ᾗ ἑδρεύει ἡ μυστικὴ ἰσχὺς τοῦ ἥρωος, εἶνε κίνδυνος μὴ παρασύρῃ αὐτὸν πρὸς πονηρὰς ἀτραπούς. Ὅτε ἡ γυνὴ δὲν εἶνε ἡ Σίβυλλα ἑνὸς τοιούτου ἀνθρώπου, ἀναντιρρήτως ἔσται ἡ Δαλιδά. Αἱ τοῦ πρώτου εἴδους εἶνε σπανιώταται· συνηθέσταται δὲ αἱ τοῦ δευτέρου. Ὁ ἀκατάβλητος νεωτεριστὴς εἶνε ὑποκείμενος νὰ λησμονήσῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ μεταρρυθμιστικά, τὰ κοινωφελῆ αὐτοῦ σχέδια πρὸ τῶν ποδῶν, καὶ ἀπέναντι τῆς βουλήσεως καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν μιᾶς γυναικός, ἣν λατρεύει πρὸς στιγμήν, ἢ ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Καὶ ἂν δὲν προδώσῃ τὰς πεποιθήσεις του, θὰ παραμελήσῃ αὐτὰς καὶ θὰ λησμονήσῃ ἐνώπιον τῶν ἐπιβούλων θελγήτρων τῆς ἐρωμένης.

Οἱ Φιλισταῖοι τῆς Παλαιστίνης μετεχειρίσθησαν ἄλλοτε τὴν Δαλιδὰ τοῦ Ἰουδαίου Σαμψὼν διὰ ν' ἀποκόψῃ τὴν μυστηριώδη τρίχα τῆς κεφαλῆς. Οἱ Γερμανοὶ Φιλισταῖοι τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος δὲν ἐσκέφθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο βεβαίως διὰ τὸν Ἰουδαῖον Σαμψὼν τοῦ Κοινωνισμοῦ, διὰ τὸν Φερδινάνδον Λασσάλλ. Ἀλλ' ἡ Δαλιδὰ εὑρέθη, χωρὶς καὶ αὐτὴ νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιρροῆς της ἐπὶ τοῦ ἥρωος τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας. Ὁ Φερδινάνδος Λασσάλλ, κυριευθεὶς τέλεον ὑπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους του πρὸς τὴν Ἑλένην **von Dönniges**, ἐγκατέλιπε τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτοῦ ἰδεώδη, τὰς ἀνατρεπτικὰς αὐτοῦ ὁρμάς, οὕτω δὲ παρεδόθη ὅλως εἰς τὰ ἐρωτικὰ φίλτρα ματαίας καὶ ἐπιπολαίου δεσποινίδος, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπῆλθε τὸ τέρμα μεγαλοπράγμονος βίου.

μετὰ δύο φίλων του, καὶ ἀφαιρέσας τὸ κιβωτίδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ δὲν εὑρέθησαν ἢ κοσμήματα μόνον. Ἐκ τῶν δύο ἑταίρων τοῦ Λασσάλλ, εἷς μὲν κατεδικάσθη, ὁ δ' ἕτερος ἠθωώθη. Ὁ Λασσάλλ ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι τὸ κιβωτίδιον ἀφῃρέθη συνεπείᾳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταδιώξεως τῆς βαρόνης, οὐδένα δ' εἶχεν οὗτος ἔνοχον σκοπόν. Ὁ Λασσάλλ, καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἐξηκολούθησε τὴν δίκην, καθ' ἣν ἀνέπτυξεν ἔξοχα ἀληθῶς πλεονεκτήματα νομομαθοῦς καὶ δικαστικοῦ συνηγόρου. Ἡ ὑπὲρ τῆς κομήσσης Χάτσφελδ ἐνέργεια αὐτοῦ παρὰ τοῖς δικαστηρίοις ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον, μέχρι τοῦ ἔτους 1854, ὁπότε κατώρθωσε διὰ τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος νὰ ἐπενέγκῃ συμβιβασμόν, εὐνοϊκώτατον εἰς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς κομήσσης, ἥτις ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἦτο ἡ πιστοτάτη τῶν συμβούλων του.

* *

Ἡ δεσποινὶς Ἑλένη **von Dönniges**, θυγάτηρ Βαυαροῦ διπλωμάτου, τὰ μάλιστα εὐνοουμένου παρὰ τοῦ κυριάρχου του, ἐγνώρισε τὸν Φερδινάνδον Λασσάλλ ἐν συναναστροφῇ δικηγόρου τινὸς τοῦ Βερολίνου. Πρὶν ἢ ἤδη τὸν γνωρίσῃ προσωπικῶς, εἶχεν ἀκούσει περὶ αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐκτάκτου εὐφυΐας του, περὶ τῶν εὐγενῶν καὶ διακεκριμένων τρόπων του. Γνώριμός τις αὐτῆς τὴν διεβεβαίωσεν, ὅτι αὕτη ἦτο ἡ μόνη γυνή, ἡ ἀξία νὰ καταστῇ σύζυγος τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός. Ἐπὶ τῇ παραδόξῳ ταύτῃ διαβεβαιώσει ἡ Ἑλένη εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ μυστικοῦ αἰσθήματος ἔρωτος πρὸς ἄνδρα, ὃν οὔτ' ἐγίνωσκεν ἐξ ὄψεως. Ὅτε τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ Φερδινάνδος Λασσάλλ εὑρίσκετο ἐν τῷ ἰδίῳ μετ' αὐτῆς οἴκῳ, ἐκρύβη ἐπί τινας στιγμὰς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων του, διὰ νὰ τὸν βλέπῃ, νὰ τὸν ἀκούῃ, χωρὶς νὰ βλέπηται ὑπ' αὐτοῦ. Αἰφνιδίως ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρίσκετο κεκρυμμένη, ἔδραμε πρὸς αὐτόν, συνηντήθησαν οἱ ὀφθαλμοί των, ἄφωνοι, ἐκπεπληγμένοι, συγκεχυμένοι. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ Ἰουδαίου Φερδινάνδου Λασσάλλ, τοῦ προφήτου τοῦ Κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ καθολικωτάτου τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς παραδόσεις Βαυαροῦ διπλωμάτου **von Dönniges** Ἑλένης, καθὰ αὐτὴ ἡ ἰδία διηγεῖται ἐν βιβλίῳ πρό τινων ἐτῶν δημοσιευθέντι περὶ τῶν μετὰ τοῦ Φερδινάνδου Λασσάλλ σχέσεών της (*).

Ὁ Λασσάλλ ἔμεινεν ἐκστατικὸς πρὸ τῆς νεάνιδος, μεθ' ἧς κατὰ πρῶτον ἐσχετίζετο. Μυστηριώδης συμπάθεια ἀναπτύσσεται συνήθως ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μεταξὺ δύο ὄντων, ἅτινα μέλλουσι θᾶττον ἢ βράδιον νὰ συνδεθῶσι στενότερον οἰκειότης, ἧς τὸ ἀπόρρητον οὐδεὶς δύναται νὰ ἑρμηνεύσῃ. Τοιοῦτό τι συνέβη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην. Ὡς εἶπον ἤδη, ἐπὶ ἐρωτικῶν ὑποθέσεων ἡ πολιορκητικὴ μέθοδος τοῦ Φερδινάνδου Λασσάλλ δὲν ἠρέσκετο εἰς τὰς ἀναβολάς, εἰς τὰς περιστροφάς· ὁ μαχητὴς ἔβαινεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, προσέβαλλεν ἄνευ δισταγμοῦ. Καὶ ἐντεῦθεν ἡ νίκη, ἐφ' ᾗ τοσοῦτον ἐνηβρύνετο. Ἡ γυνὴ συνήθως, ὅσον καὶ ἂν ἦνε αἰδήμων καὶ δειλή, ὅσον καὶ ἂν ἦνε τολμηρὰ καὶ ἀναιδής, δὲν ἀρέσκεται εἰς τοὺς δειλούς, τοὺς μεμετρημένους ἄνδρας. Εὐχαριστεῖται εἰς τὰς τολμηρὰς ἐπιθέσεις, μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐκτεθῇ ἡ ὑπόληψίς της. Πᾶς ἐπιτήδειος πολιορκητὴς γινώσκει τὰ στοιχειώδη ταῦτα μαθήματα ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ ἔρωτος· τούτου δ' ἕνεκα ἐν τῷ ἔρωτι οἱ τολμῶντες πάντοτε στεφανοῦνται. Ὁ Λασσάλλ ἐγίνωσκε τοῦτο, καὶ εἶχεν ἤδη πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἰδιοτρόπου καὶ εὐφαντάστου χαρακτῆρος τῆς νεάνιδος, μεθ' ἧς κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐσχετίζετο. Ἀφοῦ ἐλάλησεν αὐτῇ κατὰ πρῶτον τὴν τυπικὴν γλῶσσαν τῆς πρώτης γνωριμίας, μετ' ὀλίγον λαμβάνων θάρρος, κατέληξεν εἰπών:

«Εἶσθε ἡ Βρουνχίλδη, εἶσθε ἡ Ἀδριάννα Καρδοβίλλη, εἶσθε ἡ χαρίεσσα ἀλώπηξ, περὶ ἧς μοὶ ὡμίλησαν, εἶσθε ἡ Ἑλένη **von Dönniges**.»

Μετὰ τὴν παράδοξον ταύτην συνδιάλεξιν τὸ φρούριον ἦτο ἤδη ἡλωμένον ἐξ ἐφόδου, ἡ Ἑλένη εἶχε λησμονήσει τὰς παλαιοτέρας συμπαθείας, τὴν μνηστείαν της μετὰ τοῦ Βογιάρου Γιάγκου Ῥακοβίτσα, ἐνώπιον τῆς προσωπικότητος τοῦ ἥρωος τῶν κοινωνιστικῶν κύκλων τῆς Γερμανίας, τοῦ προφήτου τῆς νέας ἐπαναστάσεως. Ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος ὁ τολμηρὸς δημαγωγός, λαλῶν πρὸς τὴν νέαν κόρην, μετεχειρίζετο ἤδη τὸ *σύ*. Ὅτε ἐξῆλθον τοῦ οἴκου, τῇ ὡμολόγησεν ἀπροκαλύπτως τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτά του καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ τὴν νυμφευθῇ.

Οὕτως ἤρξατο ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐρωτικοῦ μυθιστορήματος τοῦ Φερδινάνδου Λασσὰλ καὶ τῆς Ἑλένης **von Dönniges**, τοῦ τελευταίου ἐπεισοδίου τοῦ βίου τοῦ μεγάλου δημεγέρτου τῆς Γερμανίας.

(Ἕπεται τὸ τέλος)

(*) Meine Beziehungen zu Ferdinand Lassalle, Breslau und Leipzig, 1879.

'ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ 'ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ"
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ "ΜΟΡΕΑΣ"

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΩ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ ΣΥΛΛΟΓΩ 'ΠΑΡΝΑΣΣΩ'

ΠΑΡ'
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΕΤΡΙΔΟΥ,
ΗΠΕΙΡΩΤΟΥ, ΣΧΟΛΑΡΧΟΥ

ΜΕΡΟΣ Α'.

§ α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μορέως πολλὰ ἐγράφησαν καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐπιστημόνων καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Μεσαιωνοδιφῶν, καὶ δὴ ὁ σοφὸς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς κ. Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτοῦ ἐκδόσει τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀφ' οὗ διὰ μακρῶν ἀνήρεσε τὰ τοῦ περιπύστου **Falmerager** καὶ **Hopf**, συνοψίζων τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, λέγει τάδε: «Εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ὄνομα παρήχθη ἐν τῇ ιγ'. ἑκατονταετηρίδι· ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς, περὶ »τούτου ἐξακολουθεῖ συζήτησις *πεισματώδης* (**sic!**), ἀλλ' ἄ»γονος. Οἱ μὲν εἶπον ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἤλιδι πόλις Μοραία, οἱ »δὲ ὅτι ἄχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐν τῷ δήμῳ Κυπαρισσίας χω»ρίον *Μορjοτάδα* καλούμενον, οἱ δὲ ὅτι ἡ Κοίλη Ἦλις ἠδύ»νατο νὰ καλῆται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Ἀνόρειος ἢ Ἀμόρειος,

»ἐξ οὗ οἱ Φράγκοι ἐσχηματισαν τὸ ὄνομα «*l' Amorée*». Ἀλλὰ, »καὶ τούτων πάντων τεθέντων, οὐδόλως οὐδαμῶς ἐξηγήθη »διὰ τί καὶ πῶς ἡ Ἥλις ἢ ἡ Κυπαρισσία ἠξιώθησαν τῆς τι»μῆς νὰ μεταβάλωσι τὸ ἀρχαῖον τῆς Πελοποννήσου ὄνομα, »ἡ μὲν Ἥλις εἴτε δι' ἑνὸς τμήματος αὐτῆς, εἴτε καὶ διὰ μιᾶς »μόνης πόλεως, ἡ δὲ Κυπαρισσία διὰ μιᾶς πάλιν πόλεως. »Ἐῤῥέθη ὡσαύτως ὅτι ὁ ἐν τῇ ιγ'. ἑκατονταετηρίδι Ἄραψ »γεωγράφος Ἴβν-Σαΐδ, ἀναφέρει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Μορέως κει»μένην ὁμώνυμον πόλιν. Ἀλλὰ πῶς νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν »ὕπαρξιν τοιαύτης πόλεως εἴτε ἐν τῇ Ἤλιδι, εἴτε ὁπουδή»ποτε ἄλλοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ἴχνος αὐτῆς δὲν εὑ»ρίσκομεν, οὔτε εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ Μωρέως, οὔτε εἰς τὸν ἕ»τερον Ἄραβα γεωγράφον, Ἐδρισῆν, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον εἶ»ναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἴβν Σαΐδ;».(1)

§ β'. Ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Ἱστορίας θέλομεν ἐνταῦθα ἐξενέγκει παρατηρήσεις τινάς, προερχομένας ἐξ ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, ἐπανειλημμένως γενομένων, καὶ ἐν ἐπιστημονικῇ ἀκριβείᾳ ὡς οἷόν τε ἐκτελεσθεισῶν. Ἀλλ' ἵνα μὴ παρεξηγηθῶμεν, ὡς ἄλλοτε περὶ τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς τοῦ περιφήμου Σκεντέρμπεη συζητοῦντες δημοσίᾳ, περὶ οὗ τοσοῦτος λόγος τότε ἐγένετο ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ Ἀθηνῶν—ἀναγκαζόμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι μόνην τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, καὶ μόνην ταύτην, ἐπιδιώκομεν ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ, ὡς προϊὼν ὁ λόγος κατάδηλον ποιήσει τοῦτο.

§ γ'. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς λέγει ὅτι «*οἱ μὲν εἶπον ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἤλιδι πόλις Μοραία*», ἐξ ἧς προῆλθε τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως. — Ἀλλ' οὐ πολλοὶ εἰσὶν οἱ τοῦτο λέγοντες· μόνος ὁ ἀκάματος Μεσαιωνοδίφης, κ. Σάθας, ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ταύτην καὶ διὰ μακρῶν ὑποστηρίζει ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν *Monumenta histor.* κλ. κλ. (2). Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς καθηγητὴς ἐξακολουθεῖ λέγων ὅτι «*οἱ δὲ ἄχρι τοῦδε »ὑπάρχει ἐν τῷ δήμῳ Κυπαρισσίας χωρίον Μορϊοτάδα κα»λούμενον* κλ. κλ» (3). Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐ πολλοί εἰσιν οἱ λέγοντες· μόνος ὁ Ἀθανάσιος Πετρίδης, ὁ ἀξιούμενος ἤδη τῆς τιμῆς νὰ ἀποτείνηται πρὸς ὑμᾶς, τὸ σεβαστὸν Ἀκροατήριον, ὅπερ ἔσχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ παρευρεθῇ ἀθροῤῥόνως ἐν τῇ φιλολογικῇ ταύτῃ Ἑσπερίδι, παρ' ᾗ ἐξελίσσεται ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων τῆς Μεσαιωνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας.

§ δ'. Διατελῶν ἐν Κυπαρισσίᾳ σχολάρχης ἀνεκάλυψα οὐχὶ τὸ χωρίον *Μορϊοτάδα*, ὡς λέγει ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἀποφεύγων ἐνθάδε τὴν ἀκρίβειαν, τὴν τοσοῦτον ἐπίζηλον εἰς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων οἰωνδήποτε,—ἀλλὰ παρ' αὐτὸ τὸ χωρίον ἐρείπια σπουδαῖα ἀρχαίας πόλεως Ἑλληνικῆς, ἤτις, φρονῶ, ὅτι ἦνε ἡ ἀρχαία *Μοραία*. Καθόσον μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Ἀνατ. τῆς Κυπαρισσίας ἐν Τριφυλίᾳ (1) τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον *Μορϊοτάδα* (2) τοῦ Δήμου Κυπαρισσίας, εἰς θέσιν λεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ *σ' τὸ Ἀλληκό*, εὑρίσκονται ἀρχαίας πόλεως ἐρείπια, ἧς ἐπιστημονικῶς ἡ ὀνομασία νὰ προσδιορισθῇ ἐν ἀκριβείᾳ καὶ ἐνεργείᾳ φαίνεται παρέχουσα δυσκολίας τινάς, οὐχὶ ἀνυπερβλήτους, ὡς δῆλον τοῦτο γενήσεται ἐκ τῶν ἑφεξῆς λεγομένων.

§ ε'. Ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ὀνόματος *Στὸ Ἀλληκό*, σημαίνοντος βεβαίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, θέσιν πόλεως πάλαι ποτὲ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένης, ἔσπευσα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θέσιν, ὅπως ἰδίοις ὄμμασι βεβαιωθῶ περὶ τούτου, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ τὰ παρ' ἐμοὶ πονήματα τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν, οἷον, **Pougueville Emile Jsambert**, καὶ τοῦ περιφήμου Κουρτίου, οὐδένα λόγον περὶ αὐτῆς τῆς θέσεως ποιοῦνται.

§ ς'. Ἴδου λοιπὸν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖ διασώζεται μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς θέσεως αὐτῶν.

Τὸ Ἀλληκό, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, εὑρίσκεται ἐπὶ λόφου ἀρκετὰ ὑψηλοῦ, κειμένου πρὸς τῇ ῥίζῃ τοῦ ὄρους Κυπαρισσίας, καὶ 10 λεπτὰ τῆς ὥρας μόλις ἀπέχοντος τοῦ χωρίου *Μορϊοτάδας*. Ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ βλέπει τις πρὸς Δ. μὲν τὸν Κυπαρισσιακὸν κόλπον, πρὸς Ἀ. δὲ τὰς διαφόρους κοιλάδας καὶ φάραγγας τῶν περιξ ὀρέων· ὡσαύτως πρὸς Β. καὶ Ν. Κατὰ πρώτην ὄψιν ὁ περιηγητὴς βλέπει Μεσαιωνικά τινα ἐρείπια ἐν αὐτῷ, ἀνάξια ὅλως προσοχῆς καὶ ἐκ τῶν κοινοτάτων, ὥστε λυπεῖται κατ' ἀρχάς, διότι ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν λόφον ἐκεῖνον, ἀλλ' ὅμως, ἐὰν ἀμέσως στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ παρακείμενα δένδρα, καὶ ἰδίᾳ τὰ λεγόμενα κοινῶς *Σχοῖνα*, καὶ μάλιστα, ἐὰν εἰσχωρήσῃ ἐντὸς αὐτῶν, αἴφνης ἀνακαλύπτει *Κυκλώπεια* ἐρείπια τῆς β' ἐποχῆς, ἀρκετῶν μέτρων μῆκος ἔχοντα ἐνιαχοῦ, ἐφ' ἑνὸς δὲ μέρους καὶ εἰς τριῶν μέτρων ὕψος ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενα, ἀλλὰ κατακεκαλυμμένα ὑπὸ βάτων καὶ σχοίνων, ὧν ἕνεκα κατὰ πρῶτον ἀόρατα καθίστανται, ἀλλ' ὅμως καὶ τούτου ἕνεκα διέφυγον τὴν ἐπάρατον σφύραν τῶν ἐν τοῖς περὶξ λόφοις λίαν

(1) Ἱστορ. Ἑλλην. Ἔθνους. Ἔκδ. Β'. Τεῦχος 40—43, σελ. 88.

(2) Monum. histor. hellen. prefac. pag. XXXII—XXXIII. tom. I. Paris 8180.

(3) Ἱστορ. Ἑλλην. Ἔθ. ἔνθ' ἀνωτ.

(1) Τριφυλία ὑπάρχει καὶ ἐν Ἠπείρῳ, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν τε τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ εὐφυοῦς φίλου κ Εἰρ. Ἀσωπίου ἔτ. 1880, σελ. 244—254. Καὶ ἐν τῇ Ἐφημ. Φιλομαθῶν. Περιόδ. Β'. Ἀριθ. 21—22.

(2) Τῷ j (γιὸτ) γίνεται Μορjοτάδα, καὶ προφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ Μοργjοτάδα, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Μοριοτάς-άδος, αἰτιατικ. Μοριοτάδα. Αὕτη δ', ὡς γνωστόν, ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ καταντᾷ ὀνομαστική, οὐ μόνον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ, ἀλλ' ἐν πλείστοις ὅσοις, καὶ ἀλλαχοῦ μέν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τριφυλίας ἀπαντῶσι τάδε· Φαρακλάδα, Βανάδα, Σαρακηνάδα, Μανολάδα κλπ.! τὸ δ' ὄνομα Μοριοτάς, ἐκ τοῦ Μοριᾶτις-ἀτιδος, ὡς Πισᾶτις-ἀτιδος, ὡς Ἐλαιᾶτις-ἀτιδος καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὸ δὲ Μοριᾶτις ἐκ τοῦ ἀρχαίου Μορία, ὡς Πισᾶτις ἐκ τῆς πολεως Πῖσα κλ. Τὸ δὲ Μορία, ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως, Μορίας ἢ Μοραίας ἐδόθη αὐτῇ διὰ τὸ ἱερὸν φυτόν, τὴν Ἐλαίαν, ἥτις ἐκαλεῖτο Μορία ἐν τῇ Ἱερατικῇ γλώσσῃ, ὡς ὀψόμεθα παρακατιόντες.

συνεχῶς καιόντων καμίνους ἀσβέστου, οἵτινες τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ γυμνῆς δένδρων ἐπιφανείας κειμένων ἐρειπίων κατέστρεψαν χωνεύσαντες κατὰ καιροὺς ἐν ταῖς καμίνοις. Τούτοις προσθετέον καὶ τοὺς γεωργούς, οἵτινες καλλιεργήσαντες τὸν λόφον κατέσκαψαν καὶ τελέως ἐξηφάνισαν τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε ἂν μὴ διεσώζοντο τὰ ἐντὸς τῶν σχοίνων καὶ βάτων ὑποκεκρυμμένα *Κυκλώπεια* καὶ τῆς *Ἑλληνικῆς ἐποχῆς* λείψανα, οὐδεὶς ἂν ἐπίστευεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα πόλις ἀρχαία. Σώζονται ὅμως εἰσέτι καὶ τινα Μεσαιωνικά, ὡς εἴπομεν, οἷον, δεξαμενή τις, βυζαντινῶν ἐρείπια ἐκκλησιῶν καὶ τινων ἄλλων οἰκοδομῶν, μόλις διακρινομένων ἤδη.

§ ζ'. Ἀλλ' ἐν τούτοις προβάλλονται, ὡς εἰκός, τρία ζητήματα.

α'. Ποῖον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης;

β'. Ποία ἡ κατάστασις αὐτῆς ἐν τῷ Μεσαιῶνι;

γ'. Πότε ἐξερημώθη καὶ ὑπὸ τίνων;

§ η'. Περὶ τῶν ζητημάτων τούτων δι' ἐπαγωγῆς φερόμεθα κατὰ πρῶτον εἰς τὰς σκέψεις τάδε, πολὺ τὸ πιθανὸν ἐχούσας, ὡς φρονοῦμεν.

Ἕκαστος ἅμα ἀκούσῃ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου *Μορϊοτάδας*, καὶ ἔχει γνῶσιν προηγουμένως τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Σάθα, τοῦ πρό τινων ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντος, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Monumenta historiae hellenicae*, παρ' ᾧ γίνεται μνεία τῆς ἀρχαίας πόλεως, *Μοραίας* (1)· μάθῃ δ' ὅτι παρὰ τῷ χωρίῳ *Μορϊοτάδας* διασώζονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια, καὶ βεβαιωθῇ περὶ τούτου δι' αὐτοψίας—ἀμέσως κατὰ φυσικὸν λόγον εὑρίσκεται ὑπὸ τὸν πειρασμὸν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ συγγενοῦς τῇ *Μορϊοτάδι*, ὀνόματος τῆς Μοραίας, καὶ συνεπῶς ὁρμᾶται τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστήμονος ἵν' ἀποδώσῃ τοῖς Κυκλωπείοις ἐκείνοις καὶ τῷ λόφῳ τοῦ *Ἀλληκοῦ*, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Μοραίας*, καὶ παραδεχθῇ ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη, οὐχὶ δ' ἐν Ἠλείᾳ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Σαθας (2).

§ θ'. Τὴν ἐν τῷ λόφῳ τῆς *Μορϊοτάδας* παραδοχὴν τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀρχαίας *Μοραίας* ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ ἑπόμενοι τέσσαρες σπουδαῖοι λόγοι·

Α'. Τὸ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ νῦν ἔτι διατηρούμενον ὄνομα *Μορϊοτάδα*, ἀναμφισβητήτως προέκυψε, καθ' ἡμᾶς, ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου *Μοριᾶτις*, δι' ἀλλοιώσεώς τινος καὶ προσθήκης συλλαβῶν, ἅσπερ ὁ χρόνος καὶ αἱ ἀτυχεῖς περιστασεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους προσεκόλλησαν αὐτῷ· τὸ δ' ἀρχαιότερον ὄνομα, ἐξ οὗ τὸ *Μοριᾶτις* γραπτέον *Μορία* ἢ *Μοριά*, ὀρθότερον παρὰ τῷ σημερινῷ λαῷ λεγόμενον, καθὸ περιεκτικόν, καὶ οὐ *Μοραία*, ὡς λέγει ὁ κ. Σάθας, ἅτε προελθὸν ἐκ τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ ὀνόματος τῆς ἐλαίας, ἥτις ἐκαλεῖτο *μορία* παρὰ τοῖς ἱερεῦσι τῆς ἀρχαιότητος (1). Ἀλλὰ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβει ἐκτενέστερον ἀκολούθως. Οὐ δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι τὸ ὄνομα *Μορϊοτάδα*, τοῦ ἀρχαιοτέρου ὀνόματος παραλλαγὴ οὐκ ἔστιν· ἐπειδὴ ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀρχαίῳ ῥίζαν καὶ τὴν αὐτὴν προφορὰν ἐν μικρᾷ τινι παραλλαγῇ διαφυλαττει. Ὅτι δ' ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διεφύλαξε πλεῖστα ὅσα ἀρχαῖα ὀνόματα τόπων, πόλεων, ποταμῶν, ὀρέων κτλ. οὐδεὶς ἀναγνωρίζων τὴν συνέχειαν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, σπουδαίως διαμφισβητεῖ τὴν σήμερον τοῦτο συνῳδὰ ταῖς νεωτέραις ἐπιστημονικαῖς ἐρεύναις.

Β'. Ἡ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς *Μορϊοτάδας* διασωζομένη παράδοσις περί τε τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐν αὐτῷ.

Ἰδοὺ δὲ τί ἐπληροφορήθην περὶ τούτου·

!Πόθεν τὸ χωρίον ὠνομάσθη *Μορϊοτάδα;* εἶπον τοῖς χωρικοῖς.—καὶ τί εἰξεύρετε νὰ μοι εἴπητε περὶ τούτου;

Ἀπεκρίθησαν οἱ γεραίτεροι τοῦ χωρίου καί μοι εἶπον τάδε ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν

«Τὸ χωρjό μας ἦτονα ἔρημο καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἦτον κτή»ματα καὶ περιβόλια τοῦ πλησίον εὑρισκομένου χωρίου *Βρύ»σαις*, τὸ ὁποῖον ἦτο *Κεφαλοχῶρι* (2), ξακουστὸ διὰ τὴν οἰ»κογένεια τῶν *Μπουτζαράδων*, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ 'δῶ ἐκαταγόν»τανε· καὶ εἶχε τότε τὸ χωρjὸ πλέον τῶν 400 οἰκογ. Ἀλλὰ »ἐχαλάσθηκε εἰς τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1769 ἀπὸ τοὺς Ἀρ»βανίταις Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἀφάνισαν τότε ὅλον τὸν Μοριά. »Λοιπὸν οἱ Βρυσαῖοι ὠνόμαζον τότενες τὸ μέρος τοῦτο *Μορjο»τάδα* ἀπὸ παλαιά, καθὼς καὶ τὸ μέρος, ὅπου εὑρίσκεται τὸ »μοναστήρι *Κατσιμυκάδα* (3) Ἐδῶ εἰς τὸ χωρjό μας οἱ Βρυ»σαῖοι τότενες εἶχον *φυτήστραις*, ὅπου πολὺ πλῆθος ἀπὸ ἐ»λῆαις, ἄγριαις τὸ περισσότερο, καὶ ἥμεραις, ἦτονα, καὶ ὠνό»μαζαν τὴν θέσι αὐτὴ *Μορϊοτάδα*, καὶ ἀπὸ τότενες ἔχει τὸ »ὄνομα τοῦτο καὶ λέγεται ἕως σήμερα. Ἐμεῖς δ' ὕστερ' ἀπὸ »τὸν χαλασμό, ὅπου ἔπαθαν ἡ *Βρύσαις*, ἤρθαμε ἀπὸ τὴν »Ἀλωνίσταινα, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Καρύταινα, καὶ ἐκατοικήσαμε »ἐδῶ, καὶ εὐθεjάσαμε τὸ χωρjὸ ἐτοῦτο, κοντὰ σ' τὸ *Ἀλληκό*, »καὶ οἱ Βρυσαῖοι κάθονται εἰς τὸ ἐδικό τους παλαιὸ χωρjό» (4).

Γ'. Οἱ Ἄραβες γεωγράφοι Ἴβν-Σαΐδ καὶ Ἀβδοὺλ-Φέδα,

(1) Monum. histor. hellen. prefac. pag. XXXII—XXXIII. et. et. tom. I. Paris. 1880.

(2) Monum. ἔνθ' ἀνωτέρω. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐξέθηκα τὰ δέοντα καί παρὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, ὅστις καὶ ἀπήντησέ μοι ἐπισήμως ἐκφράζων τὰ θερμὰ αὐτοῦ εὐχαριστήρια διὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν ἐρευνῶν τούτων, ἴδε Φιλολογ. Συλλόγ. Τόμ. ΙΖ'. Πρακτ. σελ. 146 καὶ 150—151 κεξ.

(1) Δελτίον Ἑστίας· ἀριθ. 277, ἔτ. 1882 —Ἀριστοφ. Νεφέλ. στίχ. 1003. Σοφοκλ. Οἰδίπ. Κολον. στίχ. 705 κεξ —Λεξικ. Ἀνθίμ. Γαζῆ ἐν λέξ. Μορία, ἔκδ. Βιέννης.—Κ. Παπαρρηγ. Ἑλλην. Ἱστορ. ἔκδ. Β'. βιβλ. Α'. τόμ. Α'. σελ. 62—63 κεξ·—Α. Ριονδὲ περὶ ἐλαίας σελ. 196 κλ.—Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Φωτηροπούλου· ἔκδ. Ἀθην. 1882.

(2) Κεφαλοχώρια ἐπὶ Τουρκίας ἐκαλοῦντο, ὡς γνωστόν, ὅσα δὲν ἦσαν κτήματα Μπέϋδων καὶ Ἀγάδων Τούρκων· τὰ δὲ πωλημένα ἐλέγοντο Τσιφλίκια.

(3) Τοῦ μοναστηρίου τούτου, διαλελυμένου ἀπὸ Βαυαρο-κρατίας, διαμένει μόνος ὁ ναός.

(4) Τὰ δύο ταῦτα χωρία πλησίον ἀλλήλων κείμενα, καὶ νῦν διατηροῦνται.

παρ' οἷς ὁ λόγος περὶ πόλεως Μοραΐας ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποφαίνονται, ὅτι ἐν Ἠλείᾳ αὕτη οὐχ εὑρίσκετο. Ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτῶν, κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ σοφοῦ Γάλλου Ρενώ. La «Morée (la Morega), suivant Jbn-Saïd, la capital de »la Morée, située au milieu de la presqu'-ile, est sous »le 45em degré, 52 minutes de longuitude, et le 43em »degré de latitude.

»La presqu'-île (λέγει ὁ Φεδὰ) de la Morée (djergrée »la Morega) se trouve au commencement du sixiéme »climat, dans la mér Mediterranée ... au centre de la »Morée, est la ville de méme nom. Jbn-Saïd fait ré»marquer, que la Morée est apellée dans les livres pé»loponnése (Beloubonnes)» (1).

Ἐὰν ἔχωνται ἀληθείας τὰ ὑπὸ τῶν γεωγράφων τούτων λεγόμενα, βεβαίως ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν Μοραΐαν καὶ οὐχὶ ἐν Ἠλείᾳ, ὡς λέγει ὁ κ. Σάθας. Οἱ σοφοὶ οὗτοι Ἄραβες ἐν τῷ μέσῳ τῆς Πελοποννήσου,—ἣν *Beloubonnes*, ἔτι ὀνομάζουσιν, ὡς μὴ γενικευθείσης τῆς ὀνομασίας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν—καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Μωρέως, ἀποφαίνονται, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη, ἐξ ἧς ἔπειτα ἐξηπλώθη καθ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον τὸ ὄνομα *Μοριᾶς*, καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν *Morega*. Γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα *τοῦ Μορέως* τὸ πρῶτον ὠνομάζοντο ἡ τε Ἠλεία καὶ Μεσσηνία ἰδίως, καὶ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῶν ὑπῆρχεν ὁμώνυμος πόλις, πρωτεύουσα τῶν χωρῶν τούτων, ὑπαγομένων ὑπὸ Φράγκον ἡγεμόνα, ἔχοντα τὴν ἕδραν αὐτοῦ ἐν αὐτῇ· οὗ ἕνεκα καὶ μετεδόθη ἐκεῖθεν τὸ ὄνομα τῆς Μοραΐας κατὰ πρῶτον εἰς ἅπασαν τὴν περιφέρειαν τῶν χωρῶν τούτων καὶ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἅπασαν τὴν χερσόνησον μετέπειτα, εἰς λήθην παραδοθέντος τοῦ ὀνόματος τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἡ Ἠλεία ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ τῆς χερσονήσου; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τί ἐννοοῦσι λοιπὸν οἱ σοφοὶ Ἄραβες γεωγράφοι λέγοντες μέσον τῆς χερσονήσου καὶ κέντρον τοῦ Μωρέως· θέσιν μᾶλλον κατὰ τὸ μεσόγειον κειμένην; Πολὺ ἀμφιβάλλομεν. Ἄρα ἐννοοῦσι θέσιν, ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς χερσονήσου ἔχουσαν ὁπωσοῦν ἀναλογίαν κεντρομόλον γεωμετρικῶς, καὶ τοιαύτην, οἵαν ἡ τῆς *Μορῃοτάδας* θέσις κέκτηται; καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅλον τῆς Πελοποννήσου καὶ ὡς πρὸς τὸ μέσον ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν Μεσσηνίας καὶ Ἠλείας, ὡς ἀποδεικνύεται ἔκ τινος Καταλανικοῦ χάρτου, περὶ οὗ ἐφεξῆς ἀμέσως ὁ λόγος. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐκ γεωγράφων Ἀράβων μαθηματικὴν ἀκρίβειαν, ἐπὶ τὸ κυριολεκτικώτερον ἐννοουμένην, δὲν δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ ἀπαιτῶμεν, λόγου προκειμένου περὶ χωρῶν μεμακρυσμένων τῆς Ἀραβίας, ἔνθα οἱ γραφοντες διέμενον, καὶ ἐκ βίβλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γεωγράφων ἀρυόμενοι τὰς ἀναλόγους εἰδήσεις ἐξετίθουν αὐτὰς ἐν ἀραβικαῖς συγγραφαῖς (2). Ἀρκεῖ ἡμῖν καὶ τοῦτο οὐ σμικρόν, ὅτι διέσωσαν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, Μοραΐας, περὶ ἧς ἀλλαχόθεν οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχειν δυνάμεθα, εἰμὴ διὰ τῆς ἐσχάτως γενομένης ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλύψεως τῆς *Μορῃοτάδας*, ἐξ ἧς μανθάνομεν ἤδη ὅτι πράγματι ὑπῆρχεν ἡ πόλις αὕτη, περὶ ἧς ὁ λόγος παρ' αὐτοῖς, φαινομένοις οὕτω τῆς ἀληθείας κατόχοις καὶ συνεπῶς ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν ληπτέοις ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐρεύναις.

Δ'. Καταλανικός τις χάρτης τοῦ 1375, παριστᾷ τὴν Μοραΐαν, κειμένην μεταξὺ Μονεμβασίας καὶ Ῥιλλόνης, καὶ οὐχὶ ἐν Ἠλείᾳ, ὡς παραδέχεται ὁ κ. Σάθας, λέγων ἐν ὑποσημειώσει τάδε· «Une carte Catalane de 1375 soiçanguinze, »cite aussi la ville de la Morée entre Monembasie et »Rilloni (sic), ce qui démontre qu' à cette époque se »conservait encore un vague souvenir de cette ville dejà »disparue. (Notice d' un Atlas en langue Catalane dans »les Notices et extrais des manuscrits. Paris, 1841, vol. XIV, IIe partie, par. 87) (1).

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς·

α'. Ὅτι ἡ πόλις *Μοριὰ* συνετηρεῖτο μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀνεφάνησαν οἱ Καταλᾶνοι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις.

β'. Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου, ἔνθα καὶ ἡ Μονεμβασία, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ κέντρον, καὶ ὅτι κέντρον ἑπομένως τῶν δύο χωρῶν Ἠλείας καὶ Μεσσηνίας, τῶν ἀποτελουσῶν τὸν Μωρέαν κατὰ πρῶτον, ταύτην ἐνόουν οἱ ἄνω εἰρημένοι Ἄραβες γεωγράφοι.

γ'. Ὅτι εἰδικώτερον ὁ Καταλανικὸς χάρτης ὁρίζει τὴν θέσιν αὐτῆς μεταξὺ Μονεμβασίας καὶ Ῥιλλόνης, καὶ συνεπῶς διευκολύνει τὴν εὕρεσιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν αὐτῆς.

δ'. Ὅτι τὸ ὄνομα *Rilloni* ἀπαντᾷ παρὰ τῷ σοφῷ Γάλλῳ Buchon ὑπὸ τύπον, ἔχοντα διαφοράν τινα, ὡς Riolo=Oreole. Ὁ σοφὸς οὗτος Μεσαιωνοδίφης λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Πελοποννήσου λέγει τάδε· «Plusieurs des ces noms aujourd' hui perdus se »rétrouvent dans un dénombrement de l' année 1391 (2), »et qui contient les indications suivantes.

»feux.

»la Voustice (Vostitz») . . . . 200.

»la Peguche . . . . . 40.

»la Oreole (Rhiollo) . . . . 120. et. et. Καὶ παρακατιὼν ὁ αὐτός· «Dans une déclaration manuscrite »des villes sur les guelles des Venitiens, après l' extin»ction de la domination française, pretendaient pos»seder des droits en Morée en 1471, on retrouve des »désignations des quelques villes, à l' aide de quelles on »pourra s' aider à retrouver les anciens villes ou for»teresses des francs· les voici, d' aprés la copie qu' a »bien voulu me communiquer m. Mustoxidi pendant »mon sejour à Corfu. Dichiarazione di tutta la Morea »fatta nel 1471.

»la signoria (Venise) possiede.

»la Croce, rovinata, il resto turco.

»Coranto.

»Vasco,

»San zorzi tropico.

»Vassili, rovinat.

»Sillo-castro rovin.

»Camomenitza.

»Callandrizza.

»Postena.

»Riollo» (1), περὶ οὗ ὁ λόγος κλπ. (2).

Ε'. Ὅτι παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Φραντζῇ (3) τὸ ὄνομα «*Rilloni* ἀπαντᾷ *Τεριόλον* ἐν τοῖσδε· «Ἀπῆλθε (Κωνσταντῖνος »ὁ Παλαιολόγος) μέχρι τῶν ὁρίων τῆς *Σκλαβίτσας καὶ τοῦ* »*Τεριόλου*». (4) Τὸ ὄνομα τοῦτο, κατὰ Στέφανον Θωμόπουλον(5) ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος, διότι ἐν ἔτει 1391 παρατηροῦμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ βαρώνου τῆς Χαλανδρίτσης, Κεντυρίωνος Α'. Φιλίππου, ἐνυμφεύθη κυρίαν τινά (;), κληρονόμον τῆς περιοχῆς τοῦ Ὀριόλου καὶ φέρουσαν τὸν τίτλον τῆς *dame de Oriollo*. Ἐν Ὀριόλῳ ἦν καὶ φρούριον Φραγκικόν, περίφημον διὰ τὸ ὀχυρόν αὐτοῦ, παραβαλλόμενον τῇ Μονεμβασίᾳ διὰ τοῦτο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ· ὅθεν καὶ ὁ Καταλανικὸς Χάρτης *entre Monembasie et Rilloni* παριστᾷ τὴν *Mopaiar* διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἴσως, διότι ταῦτα ἦσαν τὰ περιφημότερα φρούρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ δ' ὄνομα *Oriollo* φαίνεται Ἰταλικόν, παραγόμενον παρὰ τῷ *rivole*=ῥύαξ, καὶ ὄντως ἔχει οὕτως· ἐπειδὴ κατὰ πρῶτον ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὁ ποταμὸς Λάρισσος, ὅστις χωρίζει τὴν χώραν τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ Δύμης ἀπὸ τῆς Ἠλείας κατὰ τὸ βουπράσιον, ὡς λέγει Παυσανίας ἐν τοῖσδε· «Ἀχαιοῖς δὲ ὅροι καὶ Ἠλείοις τῆς χώρας ποταμός »τε Λάρισσος, καὶ Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῷ ποταμῷ ναός ἐστι Λα»ρισσαίας, καὶ Ἀχαιῶν πόλις Δύμη σταδίους ὅσον τε τριά»κοντα ἀπέχουσα τοῦ Λαρίσσου». (1) Ἐκ τοῦ ποταμοῦ δὲ τούτου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ σχεδὸν κείμενον φρούριον ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν· ἀλλὰ νῦν ἐρείπια φαίνονται αὐτοῦ μόνον.

ϛ'. Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται τὸ ἀναμφίλεκτον συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ' ἣν ἡ μὲν Μονεμβασία διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν, τὸ δὲ Ὀριόλον ὑπὸ τὴν τῶν ἀδελφῶν Παλαιολόγου, κατὰ Φραντζῆν, τὸ τρίτον ἐκ τῶν σημαντικῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ἡ *Μοραία*, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ *Μοριά*, ἣν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς περιφήμου οἰκογενείας τῶν *Βουτσαράδων*, περὶ ἧς ἀκολούθως ὁ λόγος ἔσται. Ὅτι δ' ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης ἔκειτο ἐν σημείῳ, ἀποτελοῦντι τὴν κορυφὴν τοῦ τριγώνου, οὗ αἱ δύο ἕτεραι γωνίαι ἦσαν ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ὀριόλον. Ἡ κορυφὴ δ' αὕτη τοῦ τριγώνου ἦν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο χωρῶν Μεσσηνίας καὶ Ἠλείας, ἐκεῖ, ἔνθα σήμερον ἀκριβῶς κεῖται ἡ *Μοριοτάς*. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἐκληφθῇ ἡ θεωρία αὕτη κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐρειπίων τῆς *Μορῃοτάδας*, οὐδεὶς ἐπιστήμων τοῦ λοιποῦ δύναται, περὶ τῆς Μοριᾶς, ἢ Μοραΐας, κατὰ τὸν κ. Σάθαν, προκειμένου τοῦ λόγου, νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας σπουδαίους λόγους, ὧν ἕνεκα ἐν *Μορῃοτάδι* συμφώνως τοῖς τῆς Κριτικῆς κανόσι καὶ ἀρχαῖς φαίνεται ὑπάρχουσα ἡ *Μοραία* ἢ *Μοριά*, ἐξ ἧς, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, μετεδόθη ἐπὶ Φράγκων συμπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη διὰ λόγους, οὓς ἐκτιθέμεθα παρακατιόντες.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ

Ὑπάρχουσιν ἄνδρες, τῶν ὁποίων ὁ βίος πληροῦται τοσαύτης δράσεως καὶ ζωῆς, καὶ τῶν ὁποίων ἡ πολυσέλιδος ἱστορία εἶνε τοσοῦτον στενῶς μετὰ τοῦ ἔθνους συνδεδεμένη, ὥστε ὁ θανατος αὐτῶν προξενεῖ μυστηριώδη τινα κατάπληξιν, ὡς ἐὰν τοιαύτη συμφορὰ ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τοῦ πιθανοῦ, καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους ἀνήκει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Λομβάρδος. Εἰς οὐδένα εἶνε ἄγνωστον τὸ ὄνομά του, ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος, ἔνθα ἀπεριγράπτως ἐλατρεύετο, μέχρι τοῦ ἀπωτάτου χωρίου τῆς Ἑλλάδος· ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ τῶν τρικυμιωδῶν χρόνων τῆς Προστασίας, ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἐποχῆς, οὐδεὶς ὑπάρχει μὴ αἰσθανθεὶς ἐνδιαφέρον τι περὶ τῶν κοινῶν καὶ μὴ προσηλώσας ἅπαξ τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἐξέχουσαν καὶ ἰδιόρρυθμον προσωπικότητα αὐτοῦ· οὐδεὶς ὁ μὴ παρακολουθήσας μετ' ἐπιστα-

(1) Géographie d' Abdoul-Eéda, traduite de l' Arabe par m. Reinaud. Paris, 1848. tom. II. pag. 275.

(2) Ἐν αἷς ἴσως ὑποκρύπτονται κείμενα χωρίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὧν τὰ συγγράμματα ἀπώλοντο· καὶ τοῦτο ἐπαυξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν ἀξίαν τῶν Ἀραβικῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα, πονημάτων.

(1) Monum. hist. hell. par K. Satha. tom. I. prefac. XXXV. edit. Paris. 1880.

(2) Guichenou, preuves de l' histoire de Savoie.

(1) Recherc. hist. sur la princ. Franç. de Morée. et. et. par Buchon. tom. I. pag. LXIV. LXV. Paris. 1845. memoire sur la géograf. polit.

(2) Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ καταλόγῳ τῶν φρουρίων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ὀνόματα, ἅπερ παρελίπομεν διὰ τὸ εἰς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἀσυντελές αὐτῶν.

(3) Ὑπάρχει καὶ νεώτερος Φραντζῆς ἐκ Κυπαρισσίας, Ἱστορικὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐδεὶς περὶ αὐτοῦ λόγος.

(4) Ἱστορ. Φραντζῆ Α'. Β'. Γ'. κεξ.

(5) Ἱστορ. Πατρῶν ὑπὸ Στεφ. Θωμοπούλου δικηγόρου ἔκδ. Ἀθηνῶν σελ. 113—114.

(1) Παυσαν. Ἀχαϊκ. Κεφ. ΙΖ'.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ

σίας τὴν πολιτείαν τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ Ἰονίῳ βουλῇ, ἐν τῇ Ἑθνοσυνελεύσει τοῦ 1864 καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κοινοβουλίῳ.

Ὁ ἀείμνηστος Κουμουνδοῦρος ὁμιλῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς τῷ 1874 περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς ἐκφραστικώτατα. «Ὁ Λομβάρδος ὑπηρέτησε τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν τῆς ἑνώσεως. Ὁ Λομβάρδος ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς ἀληθεῖς συνταγματικὰς ἰδέας καὶ ὅτε εἰς τὴν Συνέλευσιν μετὰ τῶν συναδέλφων του ἦλθεν, ἂν κατεπάσσετο εἰς τὴν ἐναντίαν φάλαγγα, δὲν ἠθέλομεν ἔχει ὅ,τι ἔχομεν ἤδη καὶ ὡς τὸ ἔχομεν. Ἐνθυμήθητε. ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἑπτανησιακὴ φάλαγξ, ἐνωθεῖσα μὲ τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸ καθεστώς, συνετέλεσε νὰ ἑδραιωθῇ αὐτὸ μετὰ κινδύνων καὶ δυσκολιῶν καὶ ἐν μικρᾷ πλειονοψηφίᾳ. Ἐὰν ὁ Λομβαρδος ἀντετάσσετο, τὰ πράγματα δὲν εἰξεύρω ὁποῖα ἤθελον ἀποβῇ.» Ὑπηρέτησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰς ἰδέας τὰς συνταγματικάς, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεζητοῦντο ὡς βάσις καὶ ὡς στέγασμα τὰ δικαιώματα τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Μετὰ τοῦτο ὁ Λομβάρδος ἠκολούθησεν ἀπαρεγκλίτως μίαν καὶ μόνην πολιτικήν. Ὁ Κωνσταντῖνος Λομβάρδος ἐπεδείξατο ἐν τῷ ὀκτὼ καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν βίῳ του, ἐν τῇ τεσσαρακονταετεῖ περίπου πολιτείᾳ αὐτοῦ, πλουσιωτάτην ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν πολιτευομένων, καὶ εἰς ἐπιφανεστέρας αὐτοῦ θέσεις ἀνελθόντες, θὰ ἐζήλευον.

Διαπρέψας ἐν Ἑπτανήσῳ, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Προστασίας ἀγῶνος, ἀναδειχθεὶς ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, ἀναδειχθεὶς ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ, τὸ ὄνομά του κατέστη ἔκτοτε δημοτικώτατον, καὶ τοσοῦτον ἀγαπητόν, ὥστε περὶ αὐτὸν συνεκεντρώθησαν οἱ ἐπισημότατοι τῶν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ἀγωνιστῶν.

Ἀπερίγραπτα εἰσιν τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ρητορικὴν εὐφυΐαν, τὴν πολιτικὴν ἐντιμότητα καὶ τὴν πατριωτικὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Λομβάρδου Ἀλλ' ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ δὲν διεκρίθη μόνον ὡς πατριώτης, ὡς ρήτωρ, ὡς πολιτικός· ἐν τῇ βαθείᾳ αὐτοῦ διανοίᾳ καὶ τῇ τρυφερωτάτῃ αὐτοῦ καρδίᾳ ἐνέκλειε τὰς ἀρετὰς ἐκείνας καὶ τὰ προτερήματα, ὧν ἕνεκα πάντες οἱ σχόντες τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ταῦτα μετὰ δακρύων ἀναμιμνήσκονται τοῦ ἐριτίμου ἀνδρὸς καὶ δικαίως ὁμολογοῦσι τὸ δυσαναπλήρωτον κενόν, ὅπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ προὐξένησεν ὁ θάνατος αὐτοῦ, καὶ μαλιστα ἤδη, ὅτε ὡς ἔχουσιν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἔλλειψις ἀνδρὸς δικαίου, εὐφυοῦς, ρητορικῆς δεινότητος καὶ ἐξ ἰδίας πείρας καὶ ἀντιλήψεως γινώσκοντος εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὰς ἐξαιρετικὰς περιστασεις καὶ τὰ ἄτομα, εἶνε σπουδαία καὶ ἐπαισθητή, ὄντως δυσαναπλήρωτος καὶ σπανία.

Τοιοῦτος ὁ μέγας ἀνὴρ καὶ δημοφιλέστατος πολιτευτής, ὃν ἀπηνῶς ὁ θάνατος ἀφήρπασεν ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς ἡμετέρας πατρίδος τῇ 25 τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη ἔσεται ἀγήρως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

ΠΕΡΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΩΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ ΕΝ ΤΩ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ ΣΥΛΛΟΓΩ 'ΠΑΡΝΑΣΣΩ'

ΥΠΟ

ΝΕΟΚΛ. ΚΑΖΑΖΗ

ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΩΝ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΩΝ

Παντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα ὑπῆρξεν ἓν τῶν σπουδαιοτατων κοινωνικῶν ζητημάτων. Ὁ ἄνθρωπος περιστοιχιζόμενος ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὑπὸ ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ἀναγκῶν, μόνον ἐν τῇ προσηκούσῃ αὐτῶν καὶ δικαίᾳ θεραπείᾳ καθίσταται εὐτυχής· ἐν δὲ τῇ κοινωνικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ οὐδὲν ἄλλο πραττει, ἢ νὰ ἐφευρίσκῃ τρόπους πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, αἵτινες καθ' ὅσον ἐκπολιτίζεται κατὰ τοσοῦτον καὶ πληθύνονται. Ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ, καθ' ἣν κατακτᾷ βῆμα πρὸς βῆμα τοὺς ἀλλεπαλλήλους σταθμοὺς τοῦ πολιτισμοῦ, προσπαθεῖ νὰ λύσῃ ἓν ἠθικὸν πρόβλημα, νὰ θεραπεύσῃ μίαν ὑλικὴν ἀνάγκην. Πᾶσα δὲ μετάβασις αὐτοῦ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἱστορικὴν περίοδον παρουσιάζει τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Οὔτε διάγραμμα. οὔτε εἰκόνα τῶν ἱστορικῶν τούτων φαινομένων σκοπῶ νὰ ὑποτυπώσω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Ὅτι θὰ μὲ ἀπασχολήσῃ εἶνε ἀντικείμενον, στενῶς συνδεδεμένον πρὸς τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα τῆς κοινωνίας.

Ἐὰν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα δὲν παρίσταται ὑπέρτερον πάντων τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ὁμολογουμένως τυγχάνει τὸ πρώτιστον. Ἐπαρκῶς μαρτυρεῖ τοῦτο ἡ ἱστορία. Αἱ βιαιόταται τῶν ἐπαναστάσεων προῆλθον κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς οἰκονομικῆς τῶν λαῶν στενοχωρίας, διότι ὁ περὶ τοῦ ἄρτου ἀγὼν εἶνε πρωτίστως ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγών. Λαὸς εὐπορῶν, ἐπαρκῶν εἰς τὰς ὑλικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, θεραπεύων δ' ἅμα καὶ τὰς ἠθικάς, σπανιώτατα δυσφορεῖ κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστῶτος. Τοὐναντίον λαὸς κατατρυχόμενος ὑπὸ οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, θέλει παράσχει προσοχὴν εἰς τοὺς ἴγγας τῆς πρώτης δημαγωγικῆς Σειρῆνος, ἥτις εὐχερέστατα θέλει τὸν ἀποπλανήσει, ἐπωφελουμένη τῆς ἀναστατώσεως τῆς κεφαλῆς του, συνεπείᾳ τῆς ἀναστατώσεως τῆς γαστρός.

Τούτου ἕνεκα τὸ μῖσος κατὰ τοῦ πλούτου καὶ ὁ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας πόλεμος εἶνε τὰ πρώτιστα τῶν ἑλατηρίων, ὑφ' ὧν ἐλαύνονται οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς ἐπαναστατικὰς αὐτῶν περιόδους. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἐξέγερσις τῶν πενήτων κατὰ τῶν πλουσίων ἐπὶ Σόλωνος καὶ ἡ ἐκ ταύτης προκηρυχθεῖσα σεισάχθεια, τὰ κατὰ τοὺς Γρακχους ἐν Ῥώμῃ, τὰ ἐν τῇ μεσημ-

βρινῆ Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ τῇ Παραρρηνίῳ Γερμανίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταρρυθμίσεως κοινωνιστικὰ φαινόμενα (**Jacquerie Banern Krieg**), τὰ κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐπαναστατικὰ κατὰ τοῦ ὑφισταμένου τύπου τῆς ἰδιοκτησίας κηρύγματα ἀριδήλως μαρτυροῦσιν, ὅτι αἴτια τῶν ἱστορικῶν ἀλλοιώσεων τῶν λαῶν δὲν εἶνε συνήθως ἠθικά, ὅσον ὑλικά. Τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη, αἱ ἔμφυτοι τοῦ ἀνθρώπου τάσεις πρὸς ὑπέρτερον βίον, δὲν ἀποκαλύπτονται αὐτῷ τοσοῦτον κατεπείγοντα, ὅσον αἱ οἰκονομικαὶ αὐτοῦ ἀνάγκαι καὶ αἱ ὑλικαὶ στενοχωρίαι καὶ ἐπιθυμίαι.

Τὰ τοιαῦτα φαινόμενα οὔτε ὀφείλει, οὔτε δύναται νὰ παρίδῃ, εἴτε ὁ νομοθέτης, εἴτε ὁ κυβερνήτης, πᾶς ἐν γένει μεριμνῶν περὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν. Ἡ ἐλαχίστη δὲ γνῶσις τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν φαινομένων τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ βίου διδάσκει, ὅτι ἀληθὴς καὶ φιλοσοφικὴ νομοθεσία, σώφρων καὶ προνοητικὴ διοίκησις, εἶνε ἡ ἐκ τοῦ προτέρου αἴρουσα τὰ προσκόμματα ταῦτα πρὸς τὴν εὔκοσμον κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν.

Ὅτε δὲν ὑφίσταται κοινωνικὴ ἰσότης καὶ δικαιοσύνη ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἱστορία παρουσιάζει τὸ δυστυχὲς θέαμα ἀδικούντων καὶ ἀδικουμένων, προνομιούχων καὶ δούλων, κλῆρος τοῦ πλείστου μέρους ἑνὸς λαοῦ εἶνε ἡ καθημερινὴ ἐργασία καὶ ἡ δι' αὐτῆς διατροφὴ καὶ συντήρησις τῶν προνομιούχων. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ τούτου εἶνε στοιχειωδεστάτη καὶ ἁπλουστάτη. Δικαιώματα κέκτηνται ἐλάχιστοι, οἱ λοιποὶ δὲ ὑφίστανται μόνον ὑποχρεώσεις, ἡ ἀκριβὴς τῶν ὁποίων ἐκτέλεσις εἶνε ὁ ὑπέρτατος νόμος. Ὑπὸ τὰ συστήματα τῆς δουλείας καὶ τῆς δουλοπαροικίας τοιαύτη εἶνε ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας· ἡ ἐργασία εἶνε ὁ κλῆρος τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ καταδίκη· διότι ἡ ἐργασία σκοπὸν ἔχει οὐχὶ τὴν συντήρησιν τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ τῶν προνομιούχων, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων ὁ ἐργάτης βλέπει καταρρέοντα τὸν ἱδρῶτα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ἄνευ τῆς ἐλπίδος ν' ἀπολαύσῃ στιγμῶν τινων εὐμαρείας καὶ εὐχαριστήσεως.

Ἐντεῦθεν τὸ ἀπ' αἰώνων τραγικὸν θέαμα ποικίλου πολιτισμοῦ καὶ ἰδεῶν, ὑπὸ τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους νομοθεσίας, τῆς οἰκονομικῆς στενοχωρίας, τῆς πείνης. Αἱ ἑκάστοτε τελούμεναι ἐπαναστάσεις ἐπιζητοῦσι τὴν ἄρσιν τῆς οἰκονομικῆς δυσχερείας, ἀλλὰ δὲν κατορθοῦσι τοῦτο· μετ' ὀλίγον τὰ αἴτια αὐτῆς ἐκδηλοῦνται μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. Ἡ πενία ὑφίσταται ἀείποτε ἐν τῷ βάθει τῆς κοινωνικῆς εἰκόνος, μόνον δὲ τὸ **maximum** καὶ τὸ **minimum** αὐτῆς παραλλάσσει. Τὸ καθεστὼς τοῦτο, ἐπὶ αἰῶνας καταπολεμηθὲν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἀξιοπρεπείας, ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἐξ ὀνόματος τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ δικαίου, φαίνεται ὑποχωρῆσαν, ἐκλιπὸν ὡς κανονικὸς θεσμός. Ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως αὐτοῦ, μετὰ τῆς ἀνατολῆς νέου ἱστορικοῦ κόσμου ἐπὶ βάσεων δικαιοτέρων, ἡ πενία δὲν ἐξέλιπεν.

Ἡ τάξις τῶν δούλων καὶ τῶν δουλοπαροίκων τῆς ἀρχαίας κοινωνίας παρῆλθεν ὑπὸ τὰς νέας ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος· οἱ ἄνθρωποι ἀνεκηρύχθησαν ἅπαντες ἀδελφοί. Ἀλλ' ἡ παλαιὰ κοινωνικὴ κακοδαιμονία δὲν ἐξέλιπε τέλεον. Καὶ ἐντεῦθεν τὸ καθ' ἑκάστην ἐκδηλούμενον μῖσος, καὶ ἐν ταῖς μᾶλλον πεπολιτισμέναις τῶν κοινωνιῶν, τῶν ἀπόρων κατὰ τῶν εὐπόρων, μῖσος, ὑποσκάπτον τὰ θεμέλια τῶν μονιμωτάτων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν καθεστώτων.

Διότι τὸ ζήτημα τῆς γαστρὸς εἶνε τὸ ἡμερήσιον ζήτημα παντὸς ἀνθρώπου. Ὅτε δὲ ἔν τισι κοινωνίαις ὑπάρχουσι μέλη αὐτῶν, ἐστερημένα τροφῆς, κινδυνεύοντα νὰ ἐξαφανισθῶσιν ἐκ τῆς πείνης, βιοῦντα ἐν τρώγλαις ἀνηλίοις, ἐστερημένα καθαρᾶς ἀτμοσφαίρας, ἐν ἀποκτηνώσει διατελοῦντα ἕνεκα τῶν ἀφορμῶν τούτων, τὰ μέλη ταῦτα εἶνε πολύμια κατ' ἀνάγκην τῆς ὑφισταμένης τάξεως. Καὶ ἐνόσῳ μὲν κοινωνία τις δὲν εἶνε προηγμένη ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἐνόσῳ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις καὶ τῶν τελευταίων κοινωνικῶν στοιχείων, εἶνε λίαν περιωρισμένη, τὰ πολύμια ταῦτα στοιχεῖα εἶνε ἀκίνδυνα. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ δημοτικὴ παίδευσις ἐξαπλοῦται μεταξὺ τῶν ἀπορωτάτων τάξεων, καθ' ὅσον αὐταὶ λαμβάνουσι συνείδησιν ἑαυτῶν καὶ τῶν συμφυῶν δικαιωμάτων, κατὰ τοσοῦτον ὁ κίνδυνος καθίσταται μείζων καὶ δυσχερής. Ὁ ἀρχαῖος δοῦλος, ὁ πεινῶν καὶ γυμνητεύων, τὸ res τοῦτο τῆς παλαιᾶς κοινωνίας, ὁ μὴ εὑρίσκων ἔλεος πρὸ τῆς ἀνοικτιρμοσύνης σκληροῦ δεσπότου, ἠσθάνετο τὴν πενίαν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν δυστυχίαν. Ἀλλ' ὁ ἐργάτης τῆς νέας κοινωνίας, ὁ πεινῶν ἐπίσης, μὴ δυνάμενος δὲ διὰ τῆς ἐργασίας νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, πεφωτισμένος ἤδη ὅπως δήποτε διὰ τῆς ὁσημέραι ἐξαπλουμένης δημοτικῆς παιδεύσεως, αἰσθάνεται εὐχερέστερον τὸ μῖσος κατὰ τοῦ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον δὲν θεραπεύει τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ὁ δὲ πρῶτος κοινωνικὸς Σπάρτακος ὑποτιθεμένης βελτιώσεως θέλει τύχει ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν ἐργατικῶν ταξεων καὶ προσηλύτων καὶ ἀποστόλων.

Γερμανὸς κοινωνιστικὸς ῥήτωρ, ἀγορεύων πρό τινων ἐτῶν ἐν συλλόγῳ ὁμοφρόνων, ἐδικαιολόγει τὸ ἀδιάλλακτον ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐργατῶν ὡς ἀκολούθως: «Ὁ παλαιὸς δοῦλος, ὁ Παρίας τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς, ὁ ἐστερημένος ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαίων ἐν Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ, ἢ ὑπὸ τὸν χριστιανικὸν τιμαριωτισμὸν τῶν μέσων αἰώνων, δὲν κατενόει καὶ δὲν ἠσθάνετο τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ δυστυχίαν. Ἀμοιρῶν καὶ τῆς ἐλαχίστης διανοητικῆς μορφώσεως, ἐδέχετο ἀγογγύστως τοὺς ῥαβδισμοὺς τῶν κυρίων του, οὓς ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτοῦ ἐφρόνει ὡς ἐξ ἀνωτέρας καταγωγῆς ἕλκοντας τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ σήμερον τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὑπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδεύσεως ὁ ἐργάτης κέκτηται εὐρυτέραν τὴν συνείδησιν τῶν δικαίων του, ἢ κατὰ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους. Πᾶσα κατ' αὐτοῦ ἀδικία εἶνε ἀδικία κατ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣς κατανοεῖ τὰ δίκαια καὶ τὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ ἐργάτης, πε-

φωτισμένος ἤδη, ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐξεγέρσεως, τῆς διεκδικήσεως δικαιωμάτων, ὧν στερεῖται, δικαιωμάτων ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδιοκτησίας, ἥτις ἐδημιουργήθη ἀπ' αἰώνων διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ καὶ τοῦ ἱδρῶτος. Ἐμνημόνευσα ταῦτα, ἵνα ὑποδείξω τὴν ἄβυσσον τοῦ μίσους, ἥτις διαχωρίζει σήμερον τὰς κοινωνικὰς τάξεις πρὸς ἀλλήλας πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῆς κοινωνιστικῆς λογικῆς δὲν εἶνε τοῦ παρόντος χρόνου ἀντικείμενον νὰ συζητήσω. Ἀλλ' ὅτι ὀφείλω νὰ παρατηρήσω εἶνε, ὅτι τὰ μεγαλα κοινωνικὰ φαινόμενα πρέπει νὰ μελετῶνται ὑφ' οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν παρουσιαζωνται. Ἡ κοινωνία δ' ἐκείνη ἐκπληροῖ τὸν προορισμόν της, ἥτις δὲν ἀδιαφορεῖ πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἑρμηνεύσῃ, νὰ τὰ λύσῃ, νὰ τὰ θεραπεύσῃ.

Μεταξὺ τῶν δυσχερεστάτων καὶ ἐπιφοβωτάτων κοινωνικῶν ζητημάτων κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον εἶνε τὸ ζήτημα τῆς πενίας. Εἶπον ἤδη ἕνεκα τίνων ἀφορμῶν κατέστη ἐπικινδυνώτερον ἢ ἄλλοτε, συντονωτέρας ἄρα προσοχῆς δεόμενον καὶ μερίμνης. Ἀγαθῇ τύχῃ· ἡ ἐπικίνδυνος αὐτοῦ ἐμφάνεια δὲν παρέρχεται σήμερον ἀδιαφορος εἴτε ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, εἴτε ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Ἀμφότεραι μελετῶσιν ἀπό τινος χρόνου πάντα τὰ μέτρα, δι' ὧν ἡ πενία θέλει ἀποσοβηθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, θέλουσι δ' ἐξευρεθῇ τρόποι, δι' ὧν σχετική τις εὐημερία νὰ παρασχεθῇ εἰς τὰς ἀποκλήρους τάξεις τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ πρὸς τοὺς πένητας ἀγαθοεργία, δὲν λύει ὁ πρόβλημα τῆς δυστυχίας, τῆς πείνης· τοὐναντίον ἴσως, ἀναπτύσσει αὐτὸ καὶ καθίστησι δυσχερέστερον. Τὸ πτωχοκομεῖον δὲν εἶνε ἄσυλον τοῦ πένητος, ὅσον πολλάκις καταφύγιον τοῦ νωθροῦ καὶ ὀκνηροῦ. Ὑπὸ τὴν πεποίθησιν δὲ ταύτην ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐξεῦρε καὶ καθώρισε τοὺς τρόπους, δι' ὧν δύνανται νὰ θεραπευθῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ νοσήματα τῆς κοινωνίας. Εἷς τῶν τρόπων πρὸς θεραπείαν τῆς δυστυχίας, πρὸς καταπολέμησιν κατὰ τὸ ἑνὸν τῆς πενίας, εἶνε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ σύστασις *ταμιευτηρίων*.

Τὰ ταμιευτήρια παρ' ἡμῖν εἶνε μονονουχὶ ἄγνωστα, ἢ ἂν ὑφίστανται που τοιαῦτα, ἥκιστα ἐκπληροῦσι τὸν προορισμόν, ὃν ἐκπληροῦσιν ἐν ἄλλαις χώραις. Δὲν ἐξετάζω τὰ αἴτια τοῦ φαινομένου τούτου, οὔτ' ἐπιθυμῶ νὰ κηρύξω τοῦτον ἢ ἐκεῖνον ὑπεύθυνον ἐπὶ τῇ λυπηρᾷ ταύτῃ ἐλλείψει. Πιστοποιῶ ἓν γεγονός, δραττομαι δ' ἤδη τῆς εὐκαιρίας νὰ προκαλέσω τὴν προσοχὴν ἁπάντων ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἀλλαχοῦ τὰ ταμιευτήρια λειτουργοῦσιν εὐδοκίμως ἀπὸ μακροῦ χρόνου· καιρὸς δὲ νὰ ἐγκαινισθῇ αὐτῶν ἡ λειτουργία καὶ παρ' ἡμῖν, μέλλουσα νὰ παραγάγῃ ἀναμφιβόλως εὐγενεστάτην καὶ εὐεργετικωτάτην κοινωνικὴν συγκομιδήν.

Ἡ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομία, εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἄδαμ Σμίθ, εἶνε αἱ δύο βάσεις τοῦ οἰκονομικοῦ οἰκοδομήματος πάσης κοινωνίας. Ἡ ἐργασία δημιουργεῖ τὸν πλοῦτον, ἡ ἐργασία καθίστησι πλούσιον τὸν πτωχόν, ἡ ἐργασία θεραπεύει τὰς ὑλικὰς τῶν ἀνθρώπων ἀνάγκας. Ἀλλ' ἡ ἐργασία δὲν συντηρεῖ τὸ δι' αὐτῆς κεκτημένον, τὸ ὁποῖον δύναται θᾶττον ἢ βραδύτερον νὰ καταστραφῇ καὶ νὰ ἐκλίπῃ.

Πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ πλούτου, τῶν κεφαλαίων, σκοπεῖ κατ' ἔξοχὴν ἡ οἰκονομία, ἡ ἀποταμίευσις, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ καθαρώτερον. Ἡ ἀποταμίευσις περισυλλέγει ἀπανταχόθεν πάντα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ ἐθνικὸς λαοῦ τινος πλοῦτος, ἀπὸ τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ μεγάλου κεφαλαιούχου, μέχρι τοῦ ὀβολοῦ τοῦ πένητος. Λαὸς ἐργαζόμενος πλουτεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐξασφαλίζει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπιφυλάσσεται κατ' ἔξοχὴν εἰς τὸν λαὸν τὸν ἀποταμιεύοντα.

Τὰ ταμιευτήρια εἶνε ἱδρύματα οἰκονομικῆς ἀποταμιεύσεως εὐτελῶν κεφαλαίων, ὡς ἐκ τῆς σμικρότητος αὐτῶν μὴ δυναμένων νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀμέσως ἐν μεγάλαις γεωργικαῖς, βιομηχανικαῖς ἢ ἐμπορικαῖς ἐπιχειρήσεσι. Τὸ ταμιευτήριον εἶνε προωρισμένον κατ' ἔξοχὴν νὰ δεχθῇ ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ τὰς οἰκονομίας τοῦ πένητος. Τὰ τοιαῦτα ποσά, μόνα, οὐδέν δύνανται νὰ παραγάγωσιν ἀποτέλεσμα οἰκονομικόν, ἤθελον μείνει στεῖρα καὶ ἄγονα, ἂν μὴ κατεστρέφοντο ὅλως· ἀλλὰ συνηνωμένα δύνανται ν' ἀποτελέσωσι μεγάλην οἰκονομικὴν δύναμιν πρός τε τὸ ἀτομικὸν ὄφελος τῶν ἀποταμιευόντων πενήτων, ὅσον καὶ πρὸς τὸ ἐν γένει κοινωνικόν.

Ὁ θεσμὸς τῶν ταμιευτηρίων χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν νεωτέρων μόλις χρόνων. Τὸ ὑπερφίαλον τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος, βασιζόμενον ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν διαιρέσεων καὶ ἐπὶ τοῦ προνομίου, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐνοήσῃ καὶ νὰ περιθάλψῃ τοιούτους κοινωφελεῖς καὶ φιλανθρωπικοὺς θεσμούς. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ τοῖς πτωχοκομείοις παρείχετό τις φιλανθρωπία πρὸς τὸν πένητα, ἀλλ' ὅπως παρείχετο αὕτη, συνετέλει μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν κακιῶν τινων, οἷον τῆς ὀκνηρίας, τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς νωθρότητος, ἢ εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἐπίδοσιν οἱαςδήποτε ἀρετῆς. Μόνον ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς νεωτέρας φιλανθρωπίας, ἥτις τὸν πένητα δὲν θεωρεῖ ἀναπηρον ὄν, δεόμενον ἀρωγῆς μόνον καὶ ὑποστηρίξεως, ἀλλὰ ἀναγνωρίζει αὐτὸν ἐνεργὸν καὶ χρήσιμον μέλος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, δυνάμενον διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς ἀπορρεουσῶν ἀρετῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν καὶ βιωσιμότητα τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου, μόνον ὑπὸ τοιαύτας ἀρχὰς ἠδύνατο νὰ ἐρευνηθῇ καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ σκοπιμότης τῶν Ταμιευτηρίων, χρησίμων διά τε τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν.

Τὸ Ταμιευτήριον εἶνε φιλανθρωπικὸν καθίδρυμα, ἀλλ' ἐν τῷ φιλανθρωπικῷ αὐτοῦ σκοπῷ ὁ ἄπορος ἐργατης, ὁ μὴ δυναμενος ἡμέραν τινὰ νὰ συντηρήσῃ τὴν οἰκογενειάν του ἕνεκα ποικίλων καὶ ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς του αἰτίων, δὲν εἶνε ἁπλοῦν ἀντικείμενον φιλανθρωπίας, κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ταμιευτηρίου, ὁ ἄπορος εἶνε εὐεργέτης ἅμα καὶ εὐεργετούμενος· αὐτὸς εἶνε ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος παράγων τῆς ὑπάρξεως τοῦ ταμιευτηρίου, τῆς κανονικῆς αὐτοῦ λειτουργίας, τῆς προκοπῆς, τῆς εὐεργεσίας. Καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ συστήματος ἁπλουστάτου καὶ πρακτικωτάτου, καθ' οὗ μέχρι τῆς

σήμερον οὐδεμία ἐξηγέρθη κραυγὴ δυσπιστίας, τοὐναντίον δ' ἐπέσυρε τὴν προσοχήν, τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς τε ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου κυβερνήσεων. Σπανίως ἐπῆλθε διὰ θεσμὸν ὁμοφωνία περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ὠφελείας τοιαύτη, ὅσον διὰ τὸν θεσμὸν τῶν ταμιευτηρίων.

Εἶπον ὅτι τὸ Ταμιευτήριον δὲν εἶνε ἐπὶ τοσοῦτον φιλανθρωπικὸν ἵδρυμα, ὅσον κατ' ἔξοχὴν ἠθικὸν καὶ οἰκονομικόν. Ἡ φιλανθρωπία τοῦ Ταμιευτηρίου ἀπορρέει ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἠθικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος· ἀλλὰ πρωτίστως εἶνε ἠθικὸν καὶ οἰκονομικὸν ἵδρυμα.

Τὸ Ταμιευτήριον εἶνε ἠθικὸν ἵδρυμα, καθ' ὅσον διεγείρει παρὰ τῷ πένητι, τῷ ἀποχειροβιώτῳ, τὸν πόθον τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῆς οἰκονομίας. Ἕκαστος ἡμερόβιος ἐργάτης δύναται νὰ ἐξοικονομήσῃ ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου αὐτοῦ ἐλάχιστον χρηματικὸν ποσόν. Ὅσον καὶ ἂν ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ ἔμφυτον τὸ αἴσθημα τῆς οἰκονομίας, μὴ ὑφισταμένου ταμιευτικοῦ ἀσύλου, ἐν ᾧ νὰ ἐμπιστεύηται ἑκάστοτε τὸ ἐκ τῆς νηφαλιότητος αὐτοῦ ἐναπολειπόμενον χρῆμα, θέλει τὸ χρῆμα τοῦτο, ἢ σπαταληθῇ διὰ τοῦ χρόνου ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ἴσως πρὸς διαφθορὰν ἑαυτοῦ, ἀποστέρησιν δὲ καὶ καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας του, ἢ θέλει ἐμπιστευθῇ ἐξ ἀπειρίας καὶ ἀγαθότητος εἰς χεῖρας ἀναξίας ἐμπιστοσύνης, ἢ ἐπὶ τέλους θέλει καταστήσει ἄγονον καὶ ἀπρόσοδον. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν ἐγνώρισε πτωχοὺς ἐργάτας, ἥκιστα μεριμνῶντας περὶ τῆς αὔριον, οὐδὲν κεκτημένους αἴσθημα οἰκονομίας, διαβιοῦντας δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὸ τὸ πολυθρύλλητον καὶ δημοτικώτατον, ἀλλ' ἀπαίσιον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν δόγμα: ἡμεροδοῦλι, ἡμεροφάγι; Καὶ ἐνόσῳ μὲν οὗτοι τυγχάνουσι ὑγιεῖς, φθόνος οὐδεὶς καὶ ἀνησυχία περὶ τῆς ὑπάρξεώς των. Ἀλλ' ὅτε νοσήσωσι, καὶ αἱ νόσοι προσβάλλουσι συνηθέστερον καὶ εὐκολώτερον τοὺς ἐν κακοπαθείαις διαβιοῦντας, ἢ τοὺς εὐμαροῦντας, ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ καταστροφὴ εἶνε ἐπομένη, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἀπώλεια τῆς οἰκογενείας, ἧς ὁ ἐργάτης ἴσως ἦτο τὸ μόνον στήριγμα καὶ ἡ μόνη παραμυθία.

Ἀπὸ τῆς ἐπιπολαιοτέρας ἐρεύνης καταδείκνυται ἡ σκοπιμότης καὶ ἡ χρησιμότης τοῦ θεσμοῦ τούτου. Τὰ ἐκ τῆς ἱδρύσεως τῶν ταμιευτηρίων ἀποτελέσματα εἶνε προφανῆ. Ὁ πτωχὸς ἐργάτης, ὅστις ἀποφασίσῃ ἅπαξ, κατ' ἰδίαν ἔμπνευσιν, ἢ τῇ νουθεσίᾳ ἑτέρου προσώπου, ν' ἀρχίσῃ ἀποταμιεύων κατάλοιπόν τι τοῦ ἡμερομισθίου του, γινώσκων ὅτι διὰ τοῦ χρόνου θέλει αὐξήσει τὸ ἀποταμίευμα τοῦτο, προϊὸν τοῦ ἱδρῶτός του καὶ τῆς κοπιώδους ἐργασίας, εἰς ἣν νυχθημερὸν ὑποβάλλεται, αἰσθάνεται ἀναπτυσσόμενον ἐν ἑαυτῷ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὸν πόθον τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν οἰκονομιῶν του, αἵτινες εἶνε διὰ αὐτὸν τὸ κεφάλαιον τοῦ μέλλοντος. Τίς οἶδεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀποταμιεύσεως ὁποῖα ὄνειρα ταράττουσι τὸν ἐγκέφαλόν τσυ! ἂν οὐχὶ πλούτου ὄνειρα, ἀλλὰ βεβαίως σχετικῆς εὐημερίας, ἀγορᾶς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, οἰκοδομῆς οἰκίσκου, ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ ὁποίου ν' ἀναπαύσῃ ἡμέραν τινὰ τὰ γεγηρακότα καὶ ἄτονα αὐτοῦ μέλη. Πάντα ταῦτα τὰ ὄνειρα ἔσονται ἀφετηρία δραστηριωτέρας ἐργασίας, ἀλλ' ἅμα καὶ συνεχοῦς ἀποταμιεύσεως. Οὕτως ἀσυνειδήτως ἀναπτύσσεται παρὰ ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσιν ἡ φιλοπονία, ἡ ἐργασία, καὶ μετ' αὐτῆς αἱ ἀρεταὶ τῆς νηφαλιότητος καὶ τῆς οἰκονομίας. Οἱ ἐργάται οὗτοι καθίστανται ἔντιμοι ἀστοί, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ φιλόνομοι πολῖται. Ὅτε καταπονηθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐργασίας, ὅτε ἀσθενήσωσι, δὲν θέλουσιν λάβει ἀνάγκην τῆς κοινωνικῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἐλεημοσύνης ἥτις τοσοῦτον ταπεινοῖ καὶ κατασυντρίβει. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐργάτης θέλει ἐλεήσει ἑαυτόν. Τὸ ἀποταμίευμά του, ἀπὸ χρόνου ἤδη ὑφιστάμενον, κυκλοφοροῦν καὶ ἀποτελοῦν ἄξιον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον χρηματικὸν ποσόν, θέλει παράσχει αὐτῷ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης. Καὶ ἂν ὁ ἐργάτης ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ἤθελε συναθροίσει μικράς τινας οἰκονομίας, δὲν ὑφίσταντο δὲ Ταμιευτήρια, αἱ οἰκονομίαι αὗται θὰ ἦσαν ἄγονοι, ἐπὶ βλάβῃ καὶ τοῦ ἐργάτου καὶ τῆς κοινωνίας, τοὐναντίον δὲ διὰ τῶν Ταμιευτηρίων καὶ τῆς σκοπίμου αὐτῶν χρήσεως δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν. Οὕτως ἀναπτύσσονται αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις καὶ ὁ πλοῦτος ἑνὸς λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς οἰκονομίας καὶ αἱ αὐτὴν παρακολουθοῦσαι ἀρεταί, ἄνευ τῶν ὁποίων ὁ ἐργάτης, μὴ αἰσθανόμενος ἐν ἑαυτῷ εὐγενέστερον προορισμὸν καὶ κοινωνικώτερα καθήκοντα, ἤθελε καταστῇ ἐπίφοβον μέλος, ἄσπονδος πολέμιος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀναποφεύκτων τούτων ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἠθικῆς ἀγωγῆς παρὰ τῷ ἐργάτῃ κακῶν, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴπῃς μόνον πρὸς αὐτόν, ἐργάζου καὶ ἀποταμίευε· δὲν ἀρκεῖ νὰ καταδείξῃς εἰς αὐτὸν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας. Ὑποχρεοῦσαι νὰ τῷ παράσχῃς καὶ τὰ μέσα. Τὸ τοιοῦτον ἐπιτυγχάνεται θαυμασίως διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν λαϊκῶν κεφαλαίων, πρωτίστως δὲ καὶ ἀσφαλέστατα, διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν ταμιευτηρίων.

(Ἀκολουθεῖ).

ΑΝΘΟΚΟΜΙΑ

ΠΕΡΙ ΙΩΝ

Χάριν τῶν πολυαρίθμων ἀναγνωστριῶν τοῦ «Ἀπόλλωνος» εὐχαρίστως παραθέτομεν σημειώσεις τινας περὶ ἀνθοκομίας πεποιθότες ὅτι παρέχωμεν τερπνὸν ὅσον καὶ ὠφέλιμον ἀναγνωσμα, καθ' ὅσον ἀγνοοῦσαί τινες τὴν κατὰ τύπους καλλιέργειαν τῶν ἀνθέων ὑποβάλλονται εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ στερῶνται πάντως αὐτῶν ἢ νὰ ἔχωσι ταῦτα καχεκτικὰ καὶ πολὺ ἀπέχοντα τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν μεγέθους καὶ κάλλους ἔστι δ' ὅτε ἀμοιροῦντα τοῦ οἰκείου αὐτῶν ἀρώματος καὶ χρωματισμοῦ.

Τὰ ἴα τὰ ποικιλώτατα ἐκεῖνα ἄνθη, ἅπερ σύμπαντες ἀγαπῶμεν, καὶ ἰδίως χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας οἱ Ποιηταί, εἶνε ὡς ἡ ἀφελὴς κόρη τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων, ἥτις μετριόφρων καὶ ἀπέριττος ὑπὸ δένδρου κορμόν, διαχέει τὴν χαρὰν καὶ τὴν θυμηδίαν τοῖς περιξ διὰ τοῦ εὐχροῦς προσώπου καὶ τῶν ἡδέων βλεμμάτων αὐτῆς, τὰ ἴα εἶνε ὁ τύπος καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀρετῆς ἐνδιαιτομένης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μακρὰν πολὺ μακρὰν τῶν πόλεων ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ ὀρεσιβίου χωρικοῦ, ὑπὸ τὸν καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον ἀέρα τῶν δασῶν· τὰ ἴα τέλος εἶνε τὰ κομψότατα ἐκεῖνα ἄνθη, ἅπερ διὰ τὴν χάριν, τὴν ποικιλίαν καὶ τὸ τερψίθυμον αὐτῶν μύρον μετηνέχθησαν ἀπὸ τῶν ὀρέων εἰς τὰ ἀνθοκομεῖα τῶν πόλεων τυχόντα τῆς θερμοτέρας ἀγάπης καὶ περιποιήσεως.

Περὶ τὰ διακόσια εἴδη ἴων εἶνε γνωστά, βλαστάνοντα εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνήκουσιν εἰς τὸν νέον κόσμον Ἐν Ἑλλάδι βλαστάνουσι περὶ τὰ 15 εἴδη ἴων· ἐν τούτων περιεργότατον καὶ θαμνῶδες ἐκλήθη παρὰ τοῦ Βοασσιέρου *ἴον τὸ δελφινανθές*, τοῦτο εἶνε ἓν τῶν σπανιωτέρων φυτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Χλωρίδος· ὁ δὲ ἀείμνηστος ἡμῶν καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς Θ. Ὀρφανίδης, ὡς ἐν τοῖς «Γεωπονικοῖς» αὐτοῦ ἀναγράφει, ἀπήντησεν αὐτὸ μόνον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου κατὰ τὸ 1857 καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἄθωνος κατὰ τὸ 1862· ἓν ἄλλο ἐπίσης ὡραῖον ἀνεκάλυψε παρὰ τὰ Βιτώλια τῆς Μακεδονίας κληθὲν παρὰ τοῦ κ. Βοασσιέρου *Ὀρφανίδειον*.

Ἀλλ' ὅ,τι κοσμεῖ τοὺς κήπους τῶν φιλανθῶν εἶνε τὸ ἴον τὸ τρίχρουν ἐξευγενισθὲν παρὰ τῶν ἀνθοκόμων εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οὐδ' ὑποπτεύει τις τὴν ταπεινὴν αὐτοῦ καταγωγήν, παρατηρῶν τὰ εὔχροα ἄνθη του· ἡ διαφορὰ αὐτοῦ ἡ καλουμένη κηπαία γνωστὴ παρὰ πᾶσιν ὑπὸ τὸ γαλλικὸν ὄνομα **pansée** ἔλαβε τόσα χρώματα, τόσα σχήματα καὶ τόσα μεγέθη, ὥστε καταντᾷ δύσκολος, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατος, ἡ περιγραφὴ καὶ ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν.

Τὰ ἴα καλλιεργοῦνται εἰς γῆν βαθεῖαν, παχεῖαν καὶ ἐλαφράν, τερπόμενα μᾶλλον ὑπὸ τὴν σκιὰν ἢ ὑπὸ τὰς καυστικὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας καὶ ἔχοντα ἀνάγκην συχνῶν ποτισμάτων πολλαπλασιάζονται δὲ διὰ διαιρέσεως τοῦ ποδός.

Τὸ κηπαῖον τρίχρουν ἴον (ὁ κοινῶς πανσές) εἶνε φυτὸν ἐτήσιον, σπείρεται εἰς ἐλαφρὰν καὶ παχυτάτην γῆν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος καὶ μεταφυτεύεται, ἀφ' οὗ ἀποκτήσῃ τέσσαρα ἢ πέντε φύλλα· ἀνθεῖ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς μέχρι τέλους τοῦ Μαΐου. Οἱ θέλοντες νὰ ἔχωσι καλὰ ἄνθη τοῦ κομψοτάτου τούτου φυτοῦ πρέπει νὰ τὸ τρέφωσι δι' ἀφθόνων καὶ χωνευμένων λιπασμάτων, καὶ νὰ ἐκλέγωσι τὰ διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος σπέρματα αὐτου, ἐκ τῶν καλητέρων, ποικιλωτέρων καὶ μεγαλητέρων ἀνθέων, νὰ σπείρωσι δὲ ταῦτα ἐγκαίρως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ νὰ προστατεύωσι τὰ ἄνθη ἀπὸ τῶν καυστικῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, ὅσον ἔνεστι περισσότερον, χωρὶς ὅμως νὰ τὰ στερῶσι καὶ τοῦ ἀναγκαίου φωτός.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Εἰς ἰουδαῖον τινὰ ζητοῦντα νὰ πωλήσῃ εἰς τὸν Ἀλφόνσον τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας, εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου ἀντὶ 500 δουκάτων. «Δὲν πρέπει νὰ ἦσαι τόσον πλεονέκτης τῶν προγόνων σου, τῷ ἀπαντᾷ ὁ Ἀλφόνσος, οἵτινες ἐπώλησαν ἀντὶ 30 μόνον δουκάτων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων. Μὴ ζητῆς λοιπὸν διὰ μόνην τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπηρέτου του 500 δουκάτα.

* *
*

Στιχουργός τις Γάλλος ἀποστείλας ἔκ τινος ἐπαρχίας εἰς τὸν Πιρὸν μίαν τραγῳδίαν του, παρεκάλεσεν αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς του νὰ τὴν ἐξετάσῃ καὶ νὰ σημειώσῃ πάντα ἐπιλήψιμον στίχον διὰ σταυροῦ. Ἐλθὼν δὲ μετ' ὀλίγον εἰς Παρισίους ἔσπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πιρὸν καὶ λαβὼν τὸ χειρόγραφόν του, τὸ ἀνοίγει καὶ πλήρης χαρᾶς λέγει εἰς τὸν κριτήν του· πῶς; δὲν ἐσημειώσατε οὐδὲ ἕνα κἂν σταυρόν; Ὁ Πιρὸν ἀπεκρίθη· καὶ μήπως ἤθελες νὰ μεταβάλλω τὴν τραγῳδίαν σου εἰς ἀληθὲς κοιμητήριον;

* *
*

Φλύαρός τις καὶ πνεύματος ἐστερημένος, ἀφοῦ διὰ τῶν ἀνοησιῶν του κατεζάλησεν ἐπὶ ὁλόκληρον ὥραν τὴν συναναστροφήν, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας εὑρίσκετο, ἀποταθεὶς ἐπὶ τέλους εἰς κυρίαν τινα, εἶπε — Κυρία μου, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι λαλῶ ὡς βιβλίον; — Ὦ! μάλιστα, κύριε, ὡς βιβλίον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν λείπει ἄλλο εἰμὴ τὸ δέσιμον.

* *
*

Πορθμεύς τις ἐδέχθη εἰς τὴν λέμβον του νέους τινας, οἵτινες εἶχον πάντες λάβει ὀνόματα ζώων, ὡς λέγων, τίγρις, κύων, πάνθηρ κτλ. Ὅτε ὁ πορθμεὺς ἤκουσεν αὐτούς καλοῦντας ἀλλήλους διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων, διερράγη εἰς γέλωτα ἄσβεστον. Οἱ νέοι τὸν ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν. Γελῶ, ἀπεκρίθη ὁ ναύτης, βλέπων διὰ μιᾶς εἰς κιβωτὸν τοῦ Νῶε, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνήχθησαν παντὸς εἴδους ζῶα.

Η ΖΗΛΟΤΥΠΙΑ

Γερμανός τις ἦτο ζηλότυπος διὰ τὸ ὕδωρ, μὲ τὸ ὁποῖον ἐνίπτετο τὰς χεῖρας ἡ ἐρωμένη του. Ἕτερός τις ἐζηλοτύπει εἰκόνα κυρίου εὑρισκομένην ἐν τῷ δωματίῳ του. Ζηλότυπός τις παρὰ τῷ Πλαύτῳ συνέζη ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῆς ἐρωμένης του, ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσευχήν της ἐπεκαλεῖτο θεὰς καὶ οὐχὶ θεούς. Ἕνεκα ζηλοτυπίας οἱ χριστιανοὶ τῆς Συρίας καθιέρωσαν ὅπως αἱ γυναῖκες ἐξομολογῶνται μεταξύ των. Ὁ Ἀκόστα ἀναφέρει ὅτι ἡ τοιούτου εἴδους ἐξομολόγησις ἀπὸ φύλου εἰς φῦλον ἐξετελεῖτο ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων καὶ ἐν Περού, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐξωμολογεῖτο μόνον εἰς

τὸν ἥλιον. Ἱσπανός τις, οὗτινος τὸ ὄνομα ἀποκρύπτουσιν, ἦτο τόσῳ ζηλότυπος διὰ τὴν σύζυγόν του, καὶ συγχρόνως τόσῳ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ὥστε ὅταν ἔπεμπεν αὐτῇ ἐπιστολήν, ὑπεγράφετο οὕτως: «Εἶμαι ὁ ἐλάχιστος τῶν συζύγων σας».

Ο ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΥΠΟ

ΦΟΙΒΟΥ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

(Συνέχεια προηγ. φυλλαδ.)

Ἡ ἑσπέρα ἦτο ἤρεμος, μόνος δὲ ὁ ἐλαφρὸς ψίθυρος τοῦ ἀπὸ τῶν ὀρέων ἐπιπνέοντος λεπτοῦ ἀέρος μικρὸν διετάρασσε τὴν περιξ σιγὴν ἀνασείων τὰ φύλλα τῶν δένδρων. Αἱ ποικιλόγραμμοι κορυφαὶ τῶν ὀρέων ἔπλεον μεταξὺ διαφόρων χρωμάτων, ὧν ἡ ἀνάμιξις γλυκύτατον παρήγαγεν ἐπικαλυμμα. Φαιά τινὰ νεφύδρια ἐφίσταντο αὐτῶν ἐνιαχοῦ χρυσούμενα κυκλῶθεν, ὁ οὐρανὸς ἦτο κυανοῦς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἡ ἑσπέρα ἐνέδιδε τῷ ἐνσκήπτοντι τῆς νυκτὸς σκότει, οὕτω δὲ μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς τελευταίας τοῦ λυκόφωτος ἐπιλάμψεως οὐδὲν διεκρίνετο ἕτερον τῶν μελάνων ὀρέων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν πολλαχοῦ ἀναπτομένων ὑπὸ τῶν ποιμένων πυρῶν.

Τῇ ἑπομένῃ ἡ ἀμαξοστοιχία ἀνεχώρησε διὰ Πάτρας. Ἡ αὐτὴ πλουσία φύσις προικίζει δι' ἐπαγωγῶν θελγήτρων καὶ τὰς χώρας ταύτας, ἐν αἷς οἱ βουνοί, οἱ λόφοι, τὰ πεδία, τὰ δάση, τὰ ἀγροκήπια, οἱ ἀμπελῶνες καὶ ἐνίοτε ἡ παραπλεύρως θεωμένη θάλασσα κατὰ τὴν πρωινὴν ταύτην ἰδίως ὥραν παρέχουσι γραφικωτάτας ἀπόψεις. Αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ ἔαρος περιέβαλλον τὰ πέριξ τοπία δι' ἀπαυγῆς ἐλαφρᾶς χλοερᾶς ἐπιστρώσεως, τὴν ὁποίαν κατὰ μικρὸν μετέπειτα ἐπισκοτίζει τὸ ἐπιτεινόμενον θέρος. Οἱ ξανθοὶ βράχοι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῆς δρόσου ἡδέως ἀντανέκλων τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, τὸ διαφανὲς φύλλωμα ἐπιχαρίτως ἔφρισσεν ὑπὸ τῆς πνεούσης αὔρας, καὶ γλυκὺ λεπτότατον ἄρωμα ἀνεδίδετο πανταχόθεν. Πλείστων παραποταμίων τὰ διαυγῆ ὕδατα ἔρρεον ὁρμητικὰ καὶ ἔλουον τὰ παρὰ τὰς χλοαζούσας ὄχθας ὑψούμενα δένδρα, παμμεγέθεις πλατάνους, τῶν ὁποίων τὰ εὔρωστα στελέχη ἐπικαλυπτόμενα διὰ τοῦ στίλβοντος βρύου ἄνω μὲν κατέληγον εἰς πολύσχημα συμπλέγματα ἀμφιλαφῶν κλαδων περιελισσομένων ὑπὸ τοῦ κισσοῦ καὶ τοῦ αἰγοκλίματος, κάτω δὲ εἰς ὀγκώδεις ῥίζας ἀνθισταμένας τοῖς κατερχομένοις ὕδασιν, οὕτω δὲ προξένους τοῦ ποιητικωτάτου μινυρίσματος τῶν ῥυάκων. Πλεῖστα πτηνὰ ἀνίπταντο εἰς τὸν ἀέρα, ἐνῷ ἄλλα μὲν κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ οἴστρου τοῦ κελαδήματος ἀκίνητα διέμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ξηροῦ τινος κλίματος, ἕτερα δὲ πεφοβημένα ὑπὸ τοῦ κρότου τῆς παρελαυνούσης ἁτμαμάξης ἀνεπέτοντο ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀποροῦντα ποῦ νὰ κρυβῶσι. Μικρός τις καταρράκτης ἀπὸ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ βουνοῦ ἐκχέων τὰ ὕδατά του πρὸς τὴν παρακειμένην χαράδραν συμπληροῖ γραφικωτάτην εἰκόνα· αἰγές τινες ἀνερριχῶντο ἐπὶ τῶν βραχωδῶν πλευρῶν τοῦ βουνοῦ, νεαρὸς δέ τις ποιμὴν φέρων μακρὰν μέλαιναν κόμην ἑκαθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ αὐλῶν τὴν ποιμενικὴν σύριγγά του.

Ἡ ἁμαξοστοιχία ἐπλησίαζε πρὸς τὰς Πάτρας, κομψαὶ δὲ ἐπαύλεις, ἐξοχικαὶ οἰκίαι καὶ εὐρεῖαι ἀγροτικαὶ ὁδοὶ προήγγελον τὴν πλουσίαν πόλιν. Αὕτη εἶνε ἡ νεωτάτη, ἡ μάλιστα ἐμπορικὴ καὶ καλλιτεχνικωτάτη πόλις τῆς Πελοποννήσου, ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ παλαιοῦ ἄστεως ἐπεκτεινομένου πεδίου. Αἱ εὐθεῖαι καὶ πλατεῖαι ὁδοί της ὀρθογωνίως τετμημέναι φέρουσιν οἰκίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καθωραϊσμένας καὶ πεπλουτισμένας διὰ στοῶν. Ἓν μικρὸν θέατρον πολὺν ἐφέλκει κόσμον καὶ γίνεται ἀφορμὴ ἐπιδείξεως πλούτου, τοῦθ' ὅπερ μετὰ πολλῆς φροντίδος ἐπιζητεῖται ἐν Πατραις· ἱκαναὶ δὲ πλατεῖαι περικυκλούμεναι ὑπὸ δενδροστοιχιῶν στολίζουσι τὴν πόλιν καὶ εἶνε τὸ ἐντευκτήριον τῆς ἐκλεκτῆς κοινωνίας κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ἰδίως ὥρας, ὅτε τελεῖται ὁ ἡμερήσιος περίπατος. Ἡ προκυμαία εἶνε λίαν ἐκτενής, ἐκεῖθεν δὲ λαμπροτάτη ἀποκαλύπτεται θέα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καθόσον τὸ βλέμμα ἐκτείνεται ἐφ' ὅλου τοῦ κόλπου ἀπὸ τοῦ Ῥίου μέχρι τοῦ Ἀράξου ἀκρωτηρίου καὶ τῆς ἀντικρὺ Αἰτωλίας. Αἱ παλαιαὶ Πατραι δεσπόζουσι τῆς νέας πόλεως ἐκτισμέναι ἐπί τινος λόφου τοῦ ὑπερκειμένου Παναχαϊκοῦ ὄρους, ἐκεῖ δὲ ὑψοῦται καὶ τὸ ἐνεργὸν φρούριον ἱδρυμένον ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν.

Τῇ ὑστεραίᾳ πρωὶ ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου τῶν διαπορθμεύσεων κατεφαίνετο ἡ γενομένη ἐμπορικὴ κίνησις ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ, ἧς ὁ λιμὴν εἰ καὶ πολὺν χρυσὸν κατ' ἔτος περισυνάγει, δὲν κατώρθωσεν ὅμως μέχρι τοῦδε νὰ ξενίζῃ ἀσφαλως τὴν εἰσκομίζουσαν αὐτὸν ναυτιλίαν. Ὁ λιμὴν οὗτος εἶνε ἀνοικτὸς ὅρμος βελτιωθεὶς ὑπὸ τῆς τελειοποιηθείσης ἐπιχώσεως φερούσης μέχρι τοῦ φάρου, τοῦ ὁποίου ἡ λαμψις κατὰ τὰς θυελλώδεις νύκτας ὁδηγεῖ τὰ καταπλέοντα σκάφη.

Ἀπὸ τοῦ πλοίου τὸ θέαμα ἦτο λίαν τερπνὸν καὶ ποικίλον. Ἡ ἀνεγειρομένη παχνη τῆς πρωίας διαλυομένη ὑπὸ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος ἐπὶ τοῦ θαλερωτάτου Παναχαϊκοῦ ὄρους, ὀλίγον μακρὰν ἡ καταφυτος πεδιὰς ἀναθάλλουσα, ἔνθεν ἡ κυανῆ θάλασσα καὶ ἀντικρὺ ἡ πολύχρους πόλις, ἀφ' ἧς ἠκούετο ὁ κατὰ μικρὸν ἐπαυξάνων θόρυβος τῆς κοινωνικῆς τύρβης, τὰ φορτούμενα πλοῖα, οἱ διαπλέοντες λέμβοι, παντα ταῦτα συλλήβδην ἀπετέλουν ζωτικωτατην θεατρικὴν παρασταση μεγαλουργοῦ τινος δράματος, τοῦ ὁποίου ἐν παρομοίαις ἀπόψεσι σκηνὴ μὲν εἶνε ἡ ἄπειρος φύσις, ὑποκριτὴς δὲ ὁ ἐργαζόμενος ἄνθρωπος.

Ὁ λεπτὸς ἀὴρ ἡδέως πνέων ἀπήχησε τὴν σημαινομένην ὥραν ἀπὸ τοῦ ὡρολογίου τῆς πόλεως, μετέπειτα δὲ ἠκούσθησαν καὶ ἔκ τινος ναοῦ οἱ κώδωνες ἀναμιγνυόμενοι μετὰ τῶν ἰσχυρῶν κραυγῶν τῶν λεμβούχων καὶ τοῦ ἐκ τοῦ πλοίου ὀξέος

συριγμοῦ ἀγγέλλοντος τὴν μετ' ὀλίγον ἀναχώρησιν. Πάντα ταῦτα βεβαίως καθ' ἕκαστον ἐκ τοῦ πλησίον ὄντα τραχέα καὶ ἀσυνάρτητα, μακρόθεν ἐν συνόλῳ ἀποτελοῦσι γλυκυτάτην ἁρμονίαν, ἣν ὅμως ὁ ἄνθρωπος καίτοι βαθέως συναισθάνεται, ἀκατανοήτως αὐτῆς ἀπολαύει, ἀλλ' οὐδέποτε κατορθοῖ νὰ περιγράψῃ τελείως.

Τὸ πλοῖον ἀπῆρε μετά τινα δὲ χρόνον, ὅτε ἡ μὲν πόλις ἠφανίσθη ὑπὸ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς ἀναδυομένης ἐκ τῆς θαλάσσης ἀχλύος, ὁ κρότος τῆς ἕλικος καὶ ὁ παφλασμὸς τῶν διασχιζομένων ὑδάτων ἦσαν οἱ μονότονοι ἀοιδοὶ τοῦ ἀπόπλου· αἱ ἐρωτικαὶ ἀλκυόνες περιφερόμεναι ποτὲ μὲν ἀνίπτανται ἀνὰ τὸν ἀέρα ἐκτείνουσαι τὰς λευκὰς πτέρυγας, ποτὲ δὲ συμπτύσσουσαι κατήρχοντο εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βαπτίζουσαι τὸ μακρὸν ῥάμφος ὅπως ἁλιεύσωσι τὴν ἐπιζητουμένην τροφήν. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως οὐδὲν νέον ἐπήγαγε τέρπον τὴν περιεργίαν, καθόσον ἡ διαπλεομένη θάλασσα, τὰ δυσδιάκριτα ὄρη καὶ ὁ ἐπικαλύπτων οὐρανὸς ἦσαν τὰ μόνα καὶ ἀναλλοίωτα ἀντικείμενα, ἀφ' ὧν οὐδὲν νεώτερον θέλγητρον ἀπεκόμιζεν οὐδὲ ὁ ὀξυδερκέστατος ὀφθαλμός.

Ὁ καιρὸς ἦτο εὔδιος· τὰ κυανᾶ κυμάτια βραδέως ἐξελίσσοντο ἐπὶ μακρὸν μὴ κατορθοῦντα νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ὑπὸ τοῦ πλοίου χαραττομένην αὔλακα, ἡ δὲ ὑπὸ τῆς ἕλικος ἐκτινασσομένη τοῦ θαλασσίου ἀφροῦ ἄχνη ὡς ἀδάμαντες ἀπήστραπτον ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Εὐτυχῶς ἡ ἐπιπνέουσα ποντιὰς αὔρα ἐδρόσιζε τὸ πλήρωμα, μεταξὺ τοῦ ὁποίου ζεῦγος γυναικῶν, μητρὸς καὶ θυγατρός, καθημένων ὑπὸ τὸ σκίασμα τοῦ ἄνωθεν τεταμένου ἐπισκηνώματος, ὡς κάλλιστος στολισμὸς ἐφεῖλκε τὴν προσοχὴν τῶν ἐπιβατῶν. Ἰδίως ἡ νέα κόρη καθημένη πλησίον τῆς πρεσβύτιδος μητρὸς ἀναπαυούσης τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ τέκνου της μετὰ τοῦ μητρικοῦ ἐκείνου φίλτρου, ὅπερ εἶνε εὐδαιμονία ὑπερβαίνουσα ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τῆς ἐλπίδος, ζωηρὸν ἐκίνει τὸ ἐνδιαφέρον παντός.

Αὕτη κεκοσμημένη διὰ τῶν χαρίτων τῆς νεότητος ἦτο θελκτικόν τι πλάσμα, τοῦ ὁποίου ἡ λεπτότης τῆς μορφῆς, ἡ ἔκφρασις τοῦ διαπεραστικοῦ βλέμματος, ἡ στιλπνὴ καὶ διαφανὴς ἐπιδερμὶς μαλακῶς ἐπικαλύπτουσα κεκρυμμένα ῥόδα ἀρδευόμενα ὑπὸ τοῦ νάματος τῆς ζωῆς προσεκάλουν τὸν θεατὴν νὰ θαυμάσῃ τὸ γοητευτικὸν τοῦτο πρόσωπον, ἐφ' οὗ συμφώνως ἀνέλαμπον ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ ἡ αἴγλη τοῦ κάλλους. Μέλαινα κόμη περιεκαλυπτε τὴν εὐειδῆ αὐτῆς κεφαλήν, ἥτις ἀθῴως ἐπὶ τοῦ δειλοῦ μετώπου ἀπετύπου τὰ ἀφελῆ διαβουκολήματα παρθένου ἀγνοούσης ἔτι τὴν μάγον δύναμιν τῆς ἰδίας μορφῆς· οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν μέλανες, ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων καυστικώταται διεχέοντο μυρίαι ἀκτῖνες, ὑπὸ δὲ τὰ μακρὰ βλέφαρα ὑπεθάλποντο εὐχαὶ καὶ ἐλπίδες, βεβαίως ὄνειρα, ὧν τὸ ποιητικὸν θέμα ἦτο ἡ πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν τῆς καρδίας της ἀφοσίωσις, συναίσθημα, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ νὰ δίδῃ τὸ πᾶν καὶ μηδὲν νὰ λαμβάνῃ. Ταπεινὴ καὶ ἁπλῆ ἐγίνωσκε νὰ διαθέτῃ πάντοτε τὸν καιρὸν πεῖραν ἔχουσα τῶν ἰδιοτροπιῶν τῆς τύχης, διὸ σιγῶσα ἐπράϋνε τὴν εἱμαρμένην καὶ τῇ στιγμῇ ταύτῃ πλέκουσα ἐργόχειρόν τι, οὕτως ἀναμιμνήσκουσα τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ ἐργασία ἦτο ὁ πρῶτος στολισμὸς τῶν ἀγλαῶν ἡγεμονίδων. Σπανίως ἡ νεότης ἐπικοσμεῖ τοιαύτας παρθένους· οὐδέποτε εἶδον παρομοίαν αὐτῇ, οὕτως εὐχάριστον, διαγελῶσαν, θελκτικὴν καὶ ἐν ταὐτῷ ἐμπνέουσαν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς εὐσταλοῦς αὐτῆς σεμνότητος, τῆς εὐπρεποῦς ὑπερηφανίας καὶ τοῦ τερπνοῦ χαριεντισμοῦ. Εἶχέ τι τὸ εὐγενές, καὶ τὸ ὁποῖον ἀνεξάρτητον πάσης ἀπομιμήσεως δὲν διεστρέφετο οὔτε ὑπὸ τῆς ἐπιπολαιότητος, οὔτε ὑπὸ τῆς προσπεποιημένης ἀτημελείας· οὐδένα δὲ φέρουσα πλούσιον κόσμον, διὰ τῆς ἁπλότητος ἐχαρακτήριζε τὸ φιλόκαλον, περιοριζομένη ᾧ τινι αὐτῇ προσηρμόζετο μόνῳ. Τοιαύτη τις ἦτο ἡ νεαρὰ ἐπαρχιῶτις, ἣν βλέπων τις ὑπελαμβανεν ὅ τι ἦτο, σώφρονα καὶ εὔκοσμον κόρην ἀποπλανῶσαν τὴν καρδίαν τοῦ παρατηρητοῦ παρὰ τὰς ἀνεξαντλήτους πηγὰς τῆς χαριτος, ἀφ' ὧν ἡ φαντασία ἀντλεῖ τὸ ἔκπωμα τῆς ἐμπνεύσεως.

Ἡ ἀναπτυσσομένη ὑπὸ τῶν παρισταμένων ὁμιλία μετ' οὐ πολὺ συμπαρέσυρε καὶ τὰς δύο γυναῖκας εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς συζητήσεως, ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην ὑπὸ τῶν ἀπαιτητικῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐπιβατῶν, οἱ ὁποῖοι ὅπως διασκεδάσωσι παρομοίας ὥρας ἀργίας καὶ ναυτίας δὲν βραδύνουσι νὰ ἀποτείνωσι τὸν λόγον τοῖς περὶ αὐτοῖς συχνάκις ἀγνοοῦντες περὶ τίνος διαλέγονται. Ἡ πρεσβῦτις ἐλευθέρα εἰς τὰς ἰδέας της πολλάκις ἐξετίθετο εἰς ἀντιφάσεις καὶ ἀνυποστηρίκτους δικαιολογίας προσπαθοῦσα νὰ ἀναιρέσῃ τὰς κατὰ τῆς πατρίδος της ἀσχημίας, τοῦθ' ὅπερ πάντοτε σχεδὸν συμβαίνει μεταξὺ ἑτεροπολιτῶν, οἵτινες συναντώμενοι κατὰ τοὺς πλοῦς πρῶτον θεωροῦσι καθῆκον νὰ κατηγορήσωσι τὴν πόλιν τῶν ἄλλων ὅπως ἐπαινέσωσι τὴν ἰδίαν. Ἐν τούτοις ἱκανὴν ἔχουσα πεῖραν τοῦ κόσμου ἠγνόει τὰς κοινὰς κολακευτικὰς ἀβρότητας, ἐρειδομένη δὲ ἐπὶ τῆς ἰδίας πεποιθήσεως μετ' ἀφελείας ἔλεγεν ὅ,τι ἐνόμιζεν ἀληθές.

Αἱ πολιτικαὶ συζητήσεις οὐκ ὀλίγους ἠρέθισαν, οἱ ὁποῖοι ἐπέμενον νὰ οἰωνίζωνται τῇ χώρᾳ εὐδαιμονέστατον μέλλον, ἢ νὰ βλέπωσιν αὐτὴν βαδίζουσαν εἰς τὸν ὄλεθρον, ἐμπνεόμενοι ἐκ τῶν ἰδίων συμφερόντων, ἐκ τῆς ἐν τοῖς πράγμασι πολιτικῆς μερίδος, εἰς ἣν ἀνῆκον· ὀλίγον ἀποτέρω αὐθαδῶς τις ἐκοιμᾶτο ἀδιαφορῶν ἐὰν κατεῖχε θέσιν πρὸς τοῦτο, ἢ ἐὰν ἠνάγκαζεν ἄλλους νὰ ἵστανται ἐπὶ ποδός, παραπλεύρως δὲ ἕτεροι ἠρίστων προχείρως καὶ ἄλλοι προώρως προσβληθέντες ὑπὸ τῆς ναυτίας ἐγένοντο πρόξενοι ἀηδίας καὶ οἴκτου.

(Ἀκολουθεῖ).

ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΗ

Πάντες γνωρίζομεν ὅτι τὰ θερμὰ φαγητὰ εἶναι ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ὑγείαν, ὀλίγοι ὅμως γνωρίζουσι τὸν βαθμὸν τῆς θερμοκρασίας καθ' ὃν πρέπει νὰ τρώγωνται ταῦτα. Ὁ Ἰατρὸς

Späth ἐπειραματίσθη ποικιλοτρόπως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἐγχέων εἰς τὸν στόμαχον κονίκλων 60—120 γραμμάρια ὕδατος ὑπὸ θερμοκρασίαν 55⁰ C. παρετήρει κατάρρουν ἁπλοῦν τῆς βλεννομεμβράνης τοῦ στομάχου· εἰς 60⁰ ἐσχηματίζοντο ἕλκη· εἰς 70⁰ παρεγχυματώδης φλεγμονή, καὶ εἰς 75—80⁰ τελείαν καταστροφὴν τοῦ ὀργάνου καὶ μετά τινας ὥρας ὁ θάνατος καίτοι ἐνεχέετο ἄφθονον ψυχρὸν ὕδωρ. Ὁ ἰατρὸς **Fürth** ἀποφαίνεται ὅτι τὰ φαγητὰ πρέπει νὰ τρώγωνται ὑπὸ θερμοκρασίαν 40—50⁰, τὰς δὲ ὑγρὰς οὐσίας δύναταί τις νὰ λαμβάνῃ ἀβλαβῶς ὑπὸ θερμοκρασίαν 60—65⁰, φροντίζων ὅπως ἡ ποσότης εἶναι μικρὰ συνοδεύηται δὲ καὶ ὑπὸ ψυχροῦ προγεύματος. Διὰ τὰ νεογνὰ καὶ τοὺς παῖδας ἡ θερμοκρασία τῶν φαγητῶν δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τοὺς 38⁰.

Δ.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΗ ΣΕΠΤΗ ΨΥΧΗ ΤΗΣ

Ἂν ἔρρεεν ὁ βίος μου ἐν θλίψεσι καὶ στεναγμοῖς,
Ἀκάτιον, πλανώμενον ἐν μέσῳ μαύρων θυελλῶν,
Σὲ εἶχον τὸν ἀστέρα μου, τὸν ὁδηγόν μου, τὸν καλόν,
Τὸν φύλακά μου ἄγγελον ἡμέρας πάσης καὶ στιγμῆς.
Καὶ ἡ στοργή σου ἄπειρος ἀπὸ ὀνύχων ἀπαλῶν
Ποτὲ δὲν μ' ἐγκατέλιπεν ἐν πόνοις, πόθοις καὶ παλμοῖς.

—

Καὶ ἔχανον οἱ πόνοι μου τὸ ἄλγος, τὸ φαρμακερόν·
Διέλυες τὰ νέφη μου μὲ ἓν μειδίαμα γλυκὺ
Τῆς μητρικῆς ἀγάπης Σου, ψυχή, σεπτή, ἀγγελική,
Καὶ τὴν ζωήν μου ἔβλεπον Μαΐου κῆπον ἀνθηρόν·
Ἠψήφουν τὰ ἀνθρώπινα τίς εἱμαρμένη διοικεῖ
Καὶ τῆς χρυσῆς νεότητος τὸν διαρρέοντα καιρόν.

—

Μ' ἐνίσχυε, μ' ἐπτέρονε μία καὶ μόνη Σου εὐχή
Καὶ μοῦ ἀνύψου τὴν ψυχὴν εἰς σαπφειρώδη οὐρανόν,
Ὑπὲρ τὸν κόσμον σύμπαντα γλυκύτερον καὶ ποθεινόν·
Καὶ ἦτο τῆς καρδίας μου ἡ θερμοτέρα προσευχὴ
Καὶ τῆς ζωῆς μου τ' ὄνειρον, τὸ προσφιλές, τὸ ῥοδινόν,
Ἡ εὐτυχία Σου χρυσῆ καὶ παμφιλτάτη μου ψυχή.

—

Εὐδαίμων εἴμην πάντοτε ὑπὸ τὴν θείαν Σου στοργὴν
Καὶ Σὲ ἠγάπων μὲ τὸ πῦρ ὁμοῦ χιλίων καρδιῶν·
Τὸν βίον διηρχόμεθα πολλῶν ἐν μέσῳ πικριῶν
Εἰς τὴν ἀχάριστον αὐτὴν καὶ πλήρη ἀγωνίας γῆν·
Καὶ ὅμως σθένος ἄφθαρτον ἠντλοῦμεν παρηγοριῶν
Εἰς τῆς στοργῆς τοῦ οἴκου μας τὴν ἀνεξάντλητον πηγήν.

—

Ἐπλήρουν τὴν καρδίαν μας τὰ ὄντα μας, τὰ προσφιλῆ,
Τῶν φιλοστόργων σπλάγχνων σου οἱ συμπαθέστατοι βλαστοί,
Καὶ ἡ ζωή σου δι' αὐτά, ἀγάπης καὶ παλμῶν μεστή,
Ἀνεγεννᾶτο διαρκῶς καὶ ῥόδ' ἀνέδιδ' εὐθαλῆ.
Ἡ ὕπαρξίς των δὲ πρὸς Σέ, εἰς τὴν καρδίαν των πιστή.
Συνεκεντροῦτο πάντοτε μετὰ λατρείας, ὡς τρελλή,

Πλήν, φεῦ! τὸν πλάνον βίον μας ἐμπαίζει εἴρων συμφορὰ
Καὶ μένει εἰς τοὺς πόθους μας πολλάκις ὁ Θεὸς κωφός·
Μοῖρα φρικτὴ τῶν ὀφθαλμῶν Σ' ἐστέρησε τὸ θεῖον φῶς
Καὶ τῆς ζωῆς Σου ἔκοψε τὸ νῆμα νόσος τρομερὰ
Καὶ τάφος Σου πολύκλαυστος Σοὶ ἀνωρύχθη ἀδελφός,
Εἰς ὃν ἐτάφη πᾶσά μου στοργὴ καὶ πίστις καὶ χαρά.

—

Εἰς μάτην ἐπαλαίσαμεν κατὰ τῆς μοίρας τῆς στυγνῆς
Καὶ δάκρυ' ἀδαμάντινα μάτην ἐχύσαμεν θερμὰ
Καὶ ἠγρυπνοῦμεν διαρκῶς περὶ τὴν κλίνην Σου σιμά.
Ἡ λύσσ' ἀκαταγώνιστος τῆς νόσου ἦτο τῆς δεινῆς.
Κατὰ τῆς εἱμαρμένης του ἀγῶνα φροῦδον τίς τολμᾷ,
Τὴν τελευταίαν λέξιν της, ὁπόταν εἴπῃ ἀπηνής.

—

Εἰρήνη εἰς τὸν ὕπνον Σου, ψυχὴ φιλτάτη καὶ σεπτή!
Λησμόνει τὰς ὀδύνας Σου μ' ὀνείρους θείους καὶ τερπνούς.
Ἀνάβα εἰς ὁρίζοντας καὶ εἰς αἰθέρας φωτεινοὺς
Καὶ ζῆθι, ὅπου ζέφυροι γλυκεῖς προσπνέουν καὶ λεπτοί.
Σὲ ἀγαπῶμεν καὶ νεκρὰν καὶ ἡ ψυχή μας καὶ ὁ νοῦς
Θὰ Σὲ λατρεύῃ πάντοτε, θὰ Σὲ ποθῇ, θὰ Σὲ ζητῇ.

Ἄργος 14 Νοεμβρίου 1888.

Δ. Κ. Βαρδουνιωτης

Ο ΠΟΘΟΣ ΜΟΥ

Σὰν ὄνειρο διαβήκανε τῆς νειότης μου τὰ χρόνια
κι' ἐγεῖναν στάχτη, κουρνιαχτὸς ἡ τόσαις μου ἐλπίδες
δὲν εἶδα ὁ δόλιος ἄνοιξη, μ' ἄνθοὺς μὲ χελιδόνια
κι' ἐχάθηκαν σὰν φεγγαριοῦ μισόσβυτες ἀχτίδες.

—

Ξεράθηκαν τὰ χείλη μου μαράθηκε ἡ καρδιά μου
ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ καϋμοῦ, τοὺς τόσους στεναγμούς μου
σκοτάδι καὶ ἀπελπισιὰ βλέπει παντοῦ ἡ ματιά μου
κι' ἀνταριασμένος πολεμᾶ μὲ τὰ δεινὰ ὁ νοῦς μου.

—

Μυλαύλακο γεινήκανε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν
'μέρα καὶ νύχνα φλογερὸ φαρμακωμένο δάκρυ
καὶ τρέχουν... τρέχουν μόνα τους τὰ δύστυχα... καὶ βρέχουν
τοῦ βράχου μου τὰ ριζιμιὰ τῆς ἀμμουδιᾶς τὴν ἄκρη

—

Βαρέθηκα ὁ δύστυχος τὴν ἄχαρη ζωή μου
καὶ μόνος μου στὸ βράχο αὐτὸ μ' ἀποσταμένο βῆμα
ὥρα τὴν ὥρα καρτερῶ νὰ σβύσῃ ἡ πνοή μου
γιὰ νἄβρω τὴν ξεκουρασιὰ στ' ἀγαπημένο μνῆμα

—

Ἐκεῖ, 'ς αὐτὰ τὰ χώματα, ποῦ ξάφνου γιὰ μιὰ μέρα
σκεπᾶσαν τὴν ἀγάπη μου τὴν μόνη μου ἐλπίδα,
τὴν μόνη μου παρηγοριά, τὸ φίλο μου πατέρα
καὶ τῆς ζωῆς μου ἂς σβυσθῇ ἡ ὑστερνὴ ἀχτίδα.

ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Φρεαττύος

20 Νοεμβρίου 1888